

821.163.41-32

Србољуб Митић

ЈАКА КРВ

Културно-просветни центар
Народна библиотека "Ђура Јакшић"
Петровац на Млави
2008.

dp 249

P110
P116

Завичајни писци

*Ликовни прилоз за корице
Перица Блазојевић*

821.163.41-32

Србољуб Митић

ЈАКА КРВ

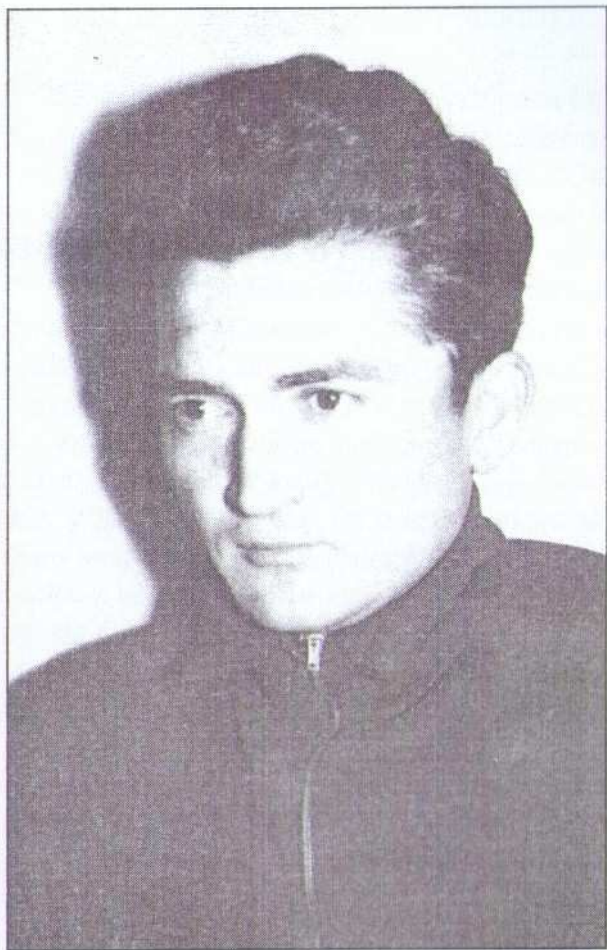
ПРИПОВЕТКЕ

Културно-просветни центар
Библиотека "Ђура Јакшић"
Петровац на Млави
2008.

30915

dp249

*Србољуб Мићић
(1932-1993)*

ВЕТАР

– Ветар је страشان као што је страшна опасна измишљотина – рече Којадин Којадиновић. Он је сасвим као најподмуклија зверка. Он је смртоносна и непобедива брига на бригаама. Он је најгрознија бандитска њушка.

– Он је тако слadak и мекан је као младо јагње, помисли дете Момчило. – Он уме тако лепо да увија и превија јабланове крај реке зване Суја. Он прави тако лепе, мрежасте таласиће на бари коју дека Разуменко зове Заборај и Комарчево Ројиште. Он моме гусану Стипку даје велику брзину у пливању. И зар би наши змајеви могли тако високо да узлете и направе небеса тако шареним и веселим, да није тога ветра, ветриша, ветрушка бркатог и гаћастог?

– Он је ломивоља и крунисмех и кад се појави људи постану болесни и кожа им поцрни. На беоњачама очним се појаве опаке мрље, смеђе као сува гробовска земља, у глави отпочне нешто округло и сивкасто да се окреће, окреће и да се шири. Многи се тада убију а многи остану шенути и само ћуте, ћуте или се непрестано и бесловесно смеју – рече мала бакица Јана. – Он је увек покварењак и нема тога зла кога он не уме да измисли и учини.

– Од ветра, од ветрића ми је тако лепо на челу и око ногу – помисли Марта Глигорова. Најлепши ми је кад прође кроз расцветале јорговане и онако мирисав ме пошашољи по врату и сисама. Леп је и када ме ујутру врућу обухвати па ми се све длачице најеже и тада морам да помислим на мушко око.

– Он је опрезан али то не значи да није од соја олошког и лоповског, рече Којадин Којадиновић. – У ветру, сасвим сигурно, постоји нешто као стоћошката, гнојава и отровна воља да се поваља по свакој гадости и потом својим ужасним смрадовима напуни и загрози све живо, све мртво, и све уопште на овом свету.

– Ветар за мене никада није страшан и нигде, помисли дете Момчило.

– Видео сам га, осетио сам га како се извлачи из лисичије рупе. Јесте да тада мирише на младу штенад али то није гадно јер ја чим помислим на мале кучиће ја их замислим како трче по утрини, трче са издигнутим црним репићима, трче трапаво и страшно згодно док на њих падају, падају латице оног мирисавог цвећа које се најтачније зове камилица, иако моја дивна тетица Марта тврди да је то камомила.

– Он из никудице и свукудице, изненадно и невидљиво долеће и доноси ледоточину и облацине и воњеве на рат и на крв, рече старац Разуменко. – Од њега се на небу појављују разне боје и разне шаре које могу да намаме и домаме крвожедну војску, поплаву огромну, сушу и

хиљаду хиљада болести житних и људских. Од њега нам, одједном и за један дан, угине сва стока, од најмање до највеће, на воћкама се појаве као ране грозне и укус плодова буде на језику као јед и као чемер.

– А мени је и на тавану ветар мирољубив и страсно, страсно умиљат, помисли Марта Глигорова. Нарочито је красив на тавану са сеном. Мирише на душу ливадску и, ваљда зато што се непрестано поиграва са паучином испод препова, учини ми се да је сив, мекан и слadak као размажено маченце.

– Ветар је велики крадљивац и незаконик је, рече човек по имену Глигор. – Он се мојој лепој и свечедној жени Марти безобразно сваки дан увлачи у кошуљу, он тада змајевски прељубно пипа и тресе нечувено крушкасте и тврде груди моје добре жене, он јој испод пазуха извлачи оним својим модрим и вунастим језиком онај њен мирис који је лепши и јачи од мириса руже мајске и који може да намами све лептире овог света. Он најбезочније напада моју мирну жену и чини са њоме триста ствари које су забрањене и нечисте.

– Ветар човеку у срце уноси ствари стравне и опаке, грозоморицу од које се ујутру устане са модрим вратом и језиком страшно изгриженим и отеченим – рече мала бакица Јана. – Увуче се кроз отворен прозор, кроз кључаоницу, кроз димњак, заседне тада спавачу на груди, увије му се као змија око врата и човеку се приснивају мртваци,

вукодлаци и разна чудовишта и недуси који га гуше, уједају га и језивим му шапатам причају о сликама гробним и пакленим. Човек на кога се такав ветар наврзне не може да једе нити да ради и само се моли гробу да га узме.

– Од њега, од ветра нам долази киша слаткуша, помисли Марта Глигорова. – Од њега пупе гранчице и зато се зове развигор. У житоцвету његова рука зелени класић уз класић привије да се пољубе и оплоде.

– Једног је дана, празничног и сунчаног, мојој доброј и врло лепој жени Марти, у сред вашара, пред народом многим и шареним, хаљину њену свилену подлачки с леђа подухватио и заврнуо до висине незгодне, рече човек по имену Глигор. – То је мојој благоумној и одлично васпитаоној жени нанело силан ударац у душу па је постала румена као цвеће тутурџин и после је седам ноћи плакала у кревету и груди су јој страшно дрхтале и грчила се страшно и увијала се у кревету. Стотину и више начина сам морао да измислим и учиним само да је умирим и тешим сиротицу и напаћеницу.

– Ух, Глигорије, Глигорије! – помисли Марта Глигорова. Ух, Глигоре да неби Глигоре. Ух, дете, да би дете једно! Ух Глигоре, Глигорчићу, срамото моја, лепото моја!

– Гигица – Бригица, што би рекао дека Разуименко, помисли дете Момчило.

– Он тетицу Мартицу час у битку, час у молитву. А ја сам је лично видео, и то више пута,

како стоји на Ћелавом Брду, у ветар окренута и док јој се коса расплела, расплета она, лепо се види, ужива и глади се рукама по грудима као човек који је појео нешто страшно слатко. А када је Заги – Раги, девојчици која има исти рођендан са мнош, ветар једном заврнуо хаљину, чак преко главе, она није ни мало поруменела и није се ни мало разболела, само је поправила хаљину и казала је само “Иш, иш, врапче - лахорче”.

– Његово је знање стократно и наопако, рече старац Разуменко.

– Његова је снага сторука и злорука. Поган је, дволичан је и као загрли, од миља обгрли шуму или воћњак, као заигра са дрвећем братски и другарски, а оно иза њега пола шуме је мртво – извалио, поломио, из земље ишчупао пусник. Или се, санћим, разнежи и као милује, милује жито, као мази длановима пшеницу-белицу зрелу, а оно иза њега, иза те мрцине небеске, класови и класови отргнуте зрна лебовска истрешена да на земљи труну, ратари и ратарке да кукају и лију сузе грозне док се он, милосник и пакосник, с тицама по небесима шеће.

– Дека Разуменко је заборавио још да каже да је ветар зимац ђаволов мезимац, да је ветар вејавник кривдин први доглавник и да када се помами ветруна не помаже фуруна. Заборавио је да каже да је ветар снеготоп вражји поп и најпрљавији млакоња на свету и да му је због поплава душа помодрела ружније од носине бекрије Танасија.

– Сви људи опасно могу да мисле и само

запетљавају, запетљавају, сви људи слатко и
лажљиво причају страшне ствари, помисли Мар-
та Глигорова, раскопча зелену блузу и, с голим,
нечувено и невиђено крушкастим грудима пође
ка Ђелавом Брду иза кога је провиривао крупан
пролећни ветар, мекан и мазан као игримно маче,
и плав, плав, плавији од неба и од очију детета
Момчила.

МИЛОВАН ТОТА

Пазарни дан. Цео трг, поплочан крупним речним облутком, прекрила запрега и сељаци ћутљиви и смркнути. Пуше и једва кажу коју. На горњој страни трга, на улици, која тек што крене, завија поред кафане и стрмо се спуштајући пресеца реку гвозденим мостом. Неко викну – сад Тота – и човек са шеширом и штапом у руци, у сивом лепом оделу полете као махнит низ улицу до завијутка, па га изгубише из вида.

Тота је више млад него средовечан човек, снажан, увек лепо обучен, са белом марамицом у џепчету капута, са шеширом на глави и штапом у руци. Тота није могао да говори и нормално хода: био је мутав, а кад негде крене увек трчи. Тај чудан човек озбиљног, готово строгог држања и његово необјашњиво трчање збуњивало је сељаке који би се сјатили на трг у центру града о пазарном дану. Увек виде тог лепо обученог човека и увек чују неког да повиче: сад Тота, и он јурне низ улицу према реци и мосту.

Чим избије из усека, пре него што протутњи поред Цигамале воз продорно писне, због дечурлије која су се стално играла по путу и прузи. За кратко и наћи ће се на гвозденим мосту на бректање и бука прелаза моста одјекне уз

долину реке. Тота на нечији узвик “сад”, јурне онако елегантно одевен и чудачки размахан, са шеширом и штапом у рукама, низ падину према реци. Кад протрчи поред трга сељаци нагрну до окуке, ћутљиви, сабијени у гомилу, у тесној улици, гледају како Тота јури низ стрмину према мосту у сусрет бректању и возу. Кад са једне стране испред моста избије Тота, појављује се захуктала локомотива устремљена на други крај моста. Тота сулудо улеће у мост и јури њиме као вихор. Сељацима застаје дах јер им се чини да је судар неизбежан. У последњем тренутку Тота избије на другу страну, и на пут који, чим напусти мост скреће и одвоји се од пруге са којом само реку прелази заједно. Тренутак потом стане задихан, ужарених очију и победоносно, укипљен поздравља целу дужину гаравог и чудног противника. Воз замакне уз речицу према станици, а Тота врати се трчећи преко моста до трга, неко викне браво Тота, он се некако ћакнуто насмеје и нестане некуд.

Тог Тоту сељаци су виђали само пазарним даном. Причали би мало о тој бесмисленој игри, док су се у заранке у групама враћали у село, све брзо, заборављали вратиши се свом раном устајању, мучним пословима, својим жегамма и зноју у летњој спарини на кршевитим ораницама.

Тота са мајком живи под брдом на периферији града. Ретко где се појави између два пазарна дана. Сиво, свечано одело облачи само у оним чудачким тркама са возом и смрћу. Док је био

млађи мајка га, додуше ретко, наговарала да се ожени. Он само подигне очи на њу, лице му се зажари у муци да проговори, у напору тог бесциљног покушаја да јој нешто каже, обоје свесни да никад ни реч неће моћи. Мајка га гледа са једом, са болом, а он оборене главе зариди као дете изађе и отрчи некуд. Мајка временом престаде, помирена.

За ту његову мучну потребу да трчи у граду су сви знали и временом престадоше да обраћају пажњу на Тоту, на неспојивост тог бесмисленог трчања и његове елегантне појаве. Али кад је почео ту игру са возом, оног дана кад је односећи мајку према гробљу које је било на брду преко реке и био принуђен да стане испред моста, повређен што је прекинут, заустављан у тужној свечаности, узнемирен буком и бректањем тог гаравог гвозденог чудовишта; што му се та силна бука преласка воза преко гвозденог моста наметну за трен, наруши, прекиде тугу за умрлом мајком, људи су подмукло изазивали ту његову присилу и муку са осећањем оног чудног узбуђења што га изазива игра на ивици смрти. Зато се увек нађе по неко који чим чује писак локомотиве викне “сад Тота”, а сви потом појуре према завоју улице да виде исход хрвања Тоте и воза. Кад све прође као данас, кад виде Тоту да избија на другу страну и стане као укипљен, да поздрави чудног ривала, врате се својим пословима односећи собом и осећање неке преваре, промашеност неког очекивања, неиспуњеност

надања, мада ни себи не признају, некако и нису свесни да баш то желе. Ипак они тренуци кад се незна ко ће пре: Тота из моста или воз у мост, тренуци кад све виси о концу, кад је све у једном трептају, застане им дах, а кад Тота избије на пут – све им изгледа бесмислено.

Ево како се то догодило. Као и увек Тота свечано одевен, лако погнут чека, повио мало главу на страну, као да пијачној вреви покушава да разазна, да осети тутњаву воза издалека, све док не зачује писак локомотиве кад изађе из усека испод порушене цркве Петковице. Стари машиновођа који годинама вуче воз овуда данас је свој долазак нешто касније најавио, тренутак само него што је увек чинио. Тота јурну муњеви-то и зачас нестане иза окуке. Народ за њим. Виде доле реку, мост, Тоту и воз како у истом тренутку као ратници улећу у мост, устремљени један на другог. Тренутак потом воз изби на другу страну моста и одјури према станици. Народ нагрну тамо.

Стари машиновођа сиђе и блед седе испред воза. Тота унакажен набијен међу одбојнике. Призор мучан. Људи су јасно осећали, али ни себи самима не признају, да су то чекали, баш то што их јежи, што им муку изазива. Разиђоше се ћутке, погнутих глава, са осећањем неке нејасне кривице. На перону остадоше Тота и његов противник – воз и човек.

ПЛАСТ СЕНА

У склоништу је било топло. Углавном топло. "То је најлепше склониште на земљи" – помислио је Богдан, кад га је Васа довела и испред носа потере сакрила.

С много рана, од којих је једна смртно крварила, Богдан је био на измаку снаге и већ је био припремио крагујевчанку.

Лежао је у метар високом снегу и очекивао брадате непријатеље, молећи живот да му не одузме снагу док, бар десет гониоца не дођу на домак бомбе, јединог оружја које му је преостало.

Ветар га је већ неколико пута био замео снегом, али је он увек успевао да га стресе и да сачува седећи положај, јер било би луђе и од саме смрти да не буде примећен од потере. Да оконча као пас. Завејан. Без могућности да драгоцено оружје употреби.

Затим је одједном почео да пада снег. Никада искусни илгалац није био изложен таквој мећави. Вејавица је готово била слична снежној лавини. Северац је уједао долином као бесан курјак.

И тада, када је прогоњени човек већ почињао да размишља о процесу смрзавања, тешећи се

оном нагорком истином осуђеног на очај: да је најслађа смрт: смрзнути се. Није смео ни да се убије, јер самоубиство би, овако учињено, значило потврду његовог, Богдановог кукавичлука и четници би месецима по читавом округу трубили како је комуниста Богдан Мишић, престрављен од “краљеве војске” одузео себи живот.

Тада је наишла Васа.

У дроњцима и онако мршава причинила се рањенику као авет. “Халуцинације”, помисли, “Да, ја халуцинирам”, помисли војник. “Значи тако то почиње... Бога му али је то ружно створење”, прену се буљећи у жуто, носато, не шире од детињег длана лице. Испод сивог, наказног дроњка, на грудима се разбацале дојке, једре и у чудном контрасту с лицем и ритама, које су само ретким остацима форме подсећале на капутић. Изгледала је као мршава, гладна зимска врана. Упркос свему одлучна.

Богдан махинално потражи цигарету. Бркао је по цеповима гуња, отеченим прстима некако извукао паклицу и шибицу, с муком окресао и запалио. Повукао је један, затим други дим, заклањајући жар. И обузело га је оно пушачко осећање сигурности. А онда се трже. “Па ја се не смрзавам”, кресну му мозгом, “ја пушим... ја се не смрзавам!”, гласно изговори рањеник и, рикнувши од бола, устаде.

– Ти се не смрзаваш и нећеш се смрзнути. Нећеш. Сада нећеш. Сада кад сам те пронашла нећеш. Жена је говорила полако, смирено – Нити

ће те наћи. Ни ђаво те не би могао наћи. Ни бог. Ни они. Нико. Ни птице. Ни вране (њега штрецу асоцијација) – можда ћеш умрети од рана. Можда и нећеш. Хм... ко зна, сасвим си крвав. Али ти се, друг, нећеш смрзнати и они те неће наћи! Неће, неће. Главно да сам те ја пронашла. Лице незнанке више није подсећало на врану. Личило је на орла или на... мајку кучку. Лице лепо и опасно као патња.

Мада га је близина људског створења обрадовала, војник се није могао отети утиску да пред собом има малоумну жену. Једну од оних просјачкиња луестићарки, једно од оних јадних створења које се дечацима пубертетлијама, откривају до паса за две крушке.

– Зовем се Васа и... Нисам луда, рече полако жена.

Згранут и дубоко посрамљен војник је испљунуо недопушену цигарету.

– Ја сам полудео од зиме, промуца – или од...

– Не, ниси полудео од страха. Полудео си од моје ружноће.

– Ниси ружна!

– Била сам лепа.

– И сада...!

– И сада... као ово време.

– Ово време је лепо!

– Невреме.

– Ово невреме је лепо!

– Да, они сад не могу да те пронађу.

– То није важно! Мило ми је што си дошла, што сам те видео.

– Морала сам да дођем.

– Зашто си морала?!

– Ишла сам у круг.

– Како... у круг?!

– Као што се одмотава клупко.

– Као клупко!... А зашто си ишла у круг, тражила су нешта?

– Тражила сам тебе.

– Мене?! Зашто мене?

– Чула сам да те терају.

– Од кога си то чула?

– Од њих, вашљиваца.

– Па шта те брига?

– Не прави се важан. Хајдемо.

– Не могу више ни да стојим.

– Зајаси ми на леђа. Понећу те.

У том тренутку, врло близу, громко залаја пас.

– Пас, рече човек промукло, – пас.

– Вучјак војводе Јагоша, рече Васа, – Убиј га!

– Не могу. Немам метака.

Мршаво лице се замисли. Узано чело се набора.

– Имаш ли бомбу?

– Имам једну, једину.

– Убиј га бомбом.

– То је тешко. Скоро немогуће. Пас ће да пролети пре експлозије. Тек кад ме нападне кад

се заустави. Тада. Бежи!

– Не могу.

Мршаво лице се опет замисли. Поцрне, поцрне и озари се.

– Знам. Сада знам, – рече Васа.

Вучјак је долазио све ближе. У белини снега изгледао је огроман и црн. Ипак је тешко савлађивао целац.

– Преварићу га, процеди жена. – Спреми бомбу. Ја ћу му бацити опанак пред њушку. Ти тада бомбом.

Размишљала је без журбе. Сигурно. Војник јој се дивио. Он се неби досетио. Искусни илегалцац би дочекао звер да га нападне. Да га почне черечити па тек онда бомбом. Да погине заједно са бесловесном животињом (опет га асоцијација убоде), да погине са четничком цукелом. А може му се добацити качкет или ципела. Чак би и бомбу можда, узео у зубе.

– Пази! – прену га Васа, – Пази, друг, ту је.

После десетак секунди вучјак је био разнесен и Васа је с тешким теретом на леђима грабила боса равницом и помодрелим коленима упорно пртила целац, док је ветар усрдно за њима замећуо пртину.

Богдан је сваки час очекивао да жена, мршава и свакако гладна, падне. Но то се није догодило. Напротив, бескрајна снага га је, тврдо је то осећао, носила све брже, и на рањениково преклињање да га остави, да га баци, само би се љутито накашљала.

После неколико часова напорног, смртно напорног хода Васа се заустави. Клеће и лагано спусти војника у снег крај некаквог пласта иструлеле траве.

– Пласт!, рече усхићено партизан.

– Још како добар пласт. – Нежно проговори жена, – Пласт и по!

Затим разгрну снег у подножју. Указа се рупа, колико да се провуче човек. Жена се увуче побатуљке.

– Уђи, повика отуд, – Уђи.

Јаучући рањеник се, уз њену помоћ, увуче кроз руну и, осетивши раскошну мекоту сена, онесвести се.

Пробудио се.

Не отварајући очи опипао се. Превијен је. Топло је. Отворио је очи. Надао се тмини, сећао се: пласт. Међутим засенила му је очи блага светлост. Где је?

Налазио се у неком чудном собичку, ни мало сличном оном из кога га је потера истерала пре седам дана. Некаква велика сандучина без прозора. О једном, међу даске заденутом колцу, шкиљи петролејка од три нумере. Испод његових ногу, увијено у некакве прње, блажено спава одојче. На његовим грудима угњездио се велики, као млеко бео, рунаст, ангорски зец, док је други, исти такав, фркћући и лупајући одсечно задњим ногама о под крцкао нешто из земљаног чанка крај његових ногу. “Кућа, то је њена “кућа” – значи, помисли, “Има дојенче. Зато су јој онако

ризапета прса. И зечеви. Због малог. Материнство. А зашто ме је извукла? Зашто ме је довукла овде кад је то дете направила банда. Можда ће их ипак довести. Да би је још бесније миловали. Не, неће! Она је пролетерка. Надничарка која се спанђала с четницима за комад погаче и пилећи батак. Ово је потомак неког братског бескичмењака. Не, није: Своје милоснице они напљачканим стварима облаче као краљице а она је у дроњцима. Можда су је силовали. Свакако.

Болело га је. Заволео је Васу. Она никако није малоумна. Унаказила ју је глад. Оружнела су је понижења. Али не, она није ружна. Она је чак и лепушкаста. Могла је бити и лепотица кад би се потхранила. Она је, што је најлепше, *наша*. Она је наша више од мене. Ја сам сумњао у њу, она у *нас* није. Она је лепа. *лепа*. Оженићу је и усвојићу овог лепушкастог момка. Ако преживим, ако преживим рат.

Затим опет онесвесну.

— Зампиљена још 1946. а довршена тек августу 1964. године

КОМБАЈН

– Ја сам Гицан, ја сам велики Гицан, рече огроман, црни сељак и показа крљуштаву шаку која је личила на овећи орахов пањ са жилама. – Ја сам убио седам Немаца песницом, а могу да убијем и вола и коња, могу и слона и... неку другу велику алу.

– То је твоје, што си велики и јак, то је твоје што си убијао Немце, то је добро али то мене не плаши, рече човек кога су звали Љубисав Мотка. – Ја не дам да машина прескочи моју њиву. Ја то не бих дао и да нисам ратовао и да нисам одликован у рату, и да немам једанаест ратних рана.

– Прегризни језик и прогутај га. Ућути се као мртав човек и не терај ми срце да вришти, јер ја брзо могу да ти ујурим попа у кућу, да ти истерам душу на леђа, макар се упознао са милицијом. Гицану се надимају образи као да се труди да прогута осредњу лубеницу а великим, жутиим очима колута као во у живом блату. – Ако не милујеш дебеле батине, да се ућутиш и да ми више не облизујеш оно што се не говори пред људима.

– Ја сам Љубисав Мотка и ја сам дугачак, дугачак сам као најдужа змија, као три змије, као три најдуже змије и отрован сам као змија ако ми

се нагази на правду. – Ја могу да убијем човека ако ми се пружи зло, могу да убијем ножем, онако као што се коље јагње, рече Љубисав Мотка. – Ја сам горак као чемер и као пелин кад ми се кривдом пође у очи, ја онда лако и на ватру насрнем.

– Потући ће се, искрњиће се као крчази, рече један човек. – Дохватиће се и пашће крв.

– Неће, рођаче, неће, рече један старац. – Никада неће јак на јаког, неће врана на врану. Они то само млате празну сламурину. Они то само једу оно што се не једе.

– Они се због деце цавкају, они се то због деце надшкљоцавају, рече једна жена. – Они то због Јоцана и Борке који одоше у врбак да се љубе.

– Дабогме, они то пуцају да се не чује. То њих помало сврби па се чешу, рече онај старац. – То они сире воду, то они пред свадбу лају и реже, пусници.

– Дабоме да режи. Режи као бесан пас. Мотка увек режи као куче, – рече Гицан и показа жуте, као нокат на палцу велике зубе. – Нека ми неко каже када је чуо да Мотка не говори псећим резиком? Псето је овај Мотка, куче је он пуно бува и бесне пене и вашљивих речи. Тај Мотка је блесав као што је блесаво ружно време. Шашав је он, презрео је он, сасвим, од шашавила.

– А за Гицана се зна да је поган, зна се да је непоштен као зла година. За Гицана се зна да је посранко и опасна паљевина од човека – рече

Љубисав Мотка. – За њега триста села знају да је говнар и репоња.

– Ти тражиш наопаког бога, са свећом, рече Гицан и мочугастом песницом запара ваздух. – Ти тражиш да те пошаљем код твоје покојне бабе, ти, лопужо једна, тражиш од мене твоју смрт.

– Да не дамо, да не дамо, људи, да не дозволимо крв и ране, да их развадимо, рече један човек. – Да им не дамо да се бију.

– Неће они да се бију, рече онај старац. – Нису они опасни кад цело јутро лају. Они су само препуни поганих речи па им је од њих мука у стомаку, они се само истресају, срам их било.

– У рату су били страшни, рече један човек. – У рату су били сваки за десет бораца. Ја сам видео Гицана у рату, а слушао сам за Мотку.

– Он је за мене пиле, Мотка је за мене тек залогоај, ја могу њега овако, рече Гицан и учини noktима као да убија буву. – Неће тај жгољави Мотка доживети да машина уђе прво у његову њиву, неће он то да доживи па да, као орао, двеста година живи. Ја ћу, ако треба, и са машином да се бијем и са богом, и са... оцем мојим, покојним, да се бијем ћу, и са... сунцем, сунце ли му јарко!

– Удри главом у зид, хватај ветар за реп, поједи кола земље, цркни па ускрсни и тако стопедесет пута – али *ја први жањем њиву*, рече Љубисав Мотка. – Први сам био у школи и у рату, и на њиви, и... пре сам се од тебе и родио.

– Боље да се ниси ни родио, рече Гицан.
– Боље да си се мртав родио, кад си такав. Твоја мати, свака част баба Станији, није, сирота, знала шта носи, иначе би из деветог атара звала циганке да је поштете, да је курталишу од срамоте.

– Претерује Гицан, рече један човек. – Направи човека на пса, направи човека на бесно куче, срам га било!

– Море, кучићи су леви док су млади, рече Гицан. – Невини су и нису лажљиви и смрдљиви као овај Мотка, свака част малим кучићима и благо њима, срећни су кад нису ни налик на Мотку, јер овај Мотка је једна грозна буба, једна смрдибуба и шкорпија. Гусеница је црв је овај Мотка није он ни налик на човека.

– А ти си сасвим као... као кафана пуна пијаних робијаша, рече Љубисав Мотка. – И личиш кући која посрће, која тек што није на саму себе пала. Труо си као угромњена врба и смрдиш као свака трулеж. И душа ти смрди и речи ти смрде, и име ти свињско, свака част свињама, заудара на старо блато, на старе законе, на старе неправде.

– Браћо, станите пред мене, урла Гицан. – Станите, мила моја браћо, станите испред мене и не дајте да испрљам обе моје радне руке, да окаљам ово моје часно име, да срубим ону моју ратничку славу, не дајте, пријатељи моји, оне силне медаље да учрним убијајући овога нечовека, овога Мотку!

– Оставите се тога људи, рече онај старац.

– Оставите се јалове свађе и пустих речи – за два сата обадве њиве ће бити покошене, а до мрака је још пет сати. Немојте, људи да се бадава отрцавате и товарите гадним речима.

– Ено, долази Светозар, рече једна жена. – Долази Светозар комбајниста.

– Немојте више да чекате, идите кући, рече Светозар комбајниста. – Покварио се главни део на комбајну и тек ујутру ће се оправити, тек ујутру ће се наставити жетва, ујутру дођи народе, ујутру.

– Покварио се комбајн, грмну Гицан, – Покварио се, бога ли му комбајског, намерно се он... пресече се у речи Гицан. – Ма, како намерно, где би намерно. Машина је то, па се квари, наравно... Ето, покварио се комбајн, рече гласније. – Покварио се комбајн, народе. Рече и тужно се осмехну. – Поломило га родно, поломило га јако, жито.

– Не мари, рече Љубисав Мотка. Има дана за мегда... има има дана за жетву. Само да не буде облака и градобитине.

– Неће, рече Гицан. – Неће да се поквари време. Чим је ујутру небо црвенкасто зна се да ће потрајати ведрина.

– Биће лепо време, рече једна жена. – Петлови нису промукли а и кучићи не цвиле.

– А и класје је мало назелено, може да причека, рече Љубисав Мотка. – Може још мало да дозрева.

– Јесте и то, рече Гицан и лагано се упути

кући.

– Сачекај Љубисава, рече онај старац. Сачекај док упрегне кулаша, може да те повезе.

Гицан се громовито накашља, као, ето, није га чуо и брже поче да граби ка селу.

Идућег дана у селу пуче глас да су се Љубисав Мотка и Гицан опријатељили. Девет су се пута, кажу, завадили и помирили и на крају заручише Јоцана и Борку. У зору то и прангијама огласише.

ЈУТРО СТАРИЦЕ

Тог јутра сунце се још није било појавило иза Голобрђа када је Воја устала. Прво што је чула били су бесомучни, продорни гласићи прегладнелих пачића. Затим је црвени петао раздрагано почео нешто да објашњава кокошкама. Старица се насмешила петлу и дохвативши са изврнутог бурета тепсију пуну кукуруза, хитрим, вичним замасима разбаца зрна пред узбуђену живину. Мало касније Воја је куваном копривом протестну вику пачића свела на једва чујни, великим залобајима кидан, жамор. Пошто је и свињама усула у корито велику канту помија, старичине танке, смеђе ножице растрчаше се по дворишту. Скупљала је, брзо се сагињући, трешчице, пањиће, кукурузове кочањке, да би на оронулом, земљаном штедњаку могла да отпочне са припремањем доручка, када је црвенкасто теме сунчеве главе провирило иза недалеке планине, она закуца на, прскотинама ишарано, окно вајата.

– Сунце, Живане, сунце, Здравчице. Родило се сунце! Пуши се земља. Одоше Боривојеви на њиву, одоше Тришини. Родило се сунце. Зготовила сам чорбу, уредила стоку, нахранила. Родило се сунце, скочите, скочите скочиоци, трчи дан.

– Та бабурина је ноћни вампир, та твоја вођава мати је опасна крвопија, рече буцмаста, сисата Здравка, трљајући шакама крмељиве грахорасте очи. – Та твоја отровна мати је права кучка беснара и ноћна змија.

– Па свануло је, рече њен муж. – Сасвим се разданило и, наравно, на њиву се мора.

– Она не иде на њиву. Она може да извуче курјаку реп а не иде на њиву. Она уме само да нареди, да цвокне у прозор, да трућне о сунцу, сунце јој цигерицу дабогда појело, и цигерицу и црева и срце и кости и...

– Ух, бога му љубим милога, бога му љубим бождјега, како ти то... тако погано, погано и душмански...

– И ти мене душмански ломиш по целу ноћ. Болесну и уморну ме мељеш и немаш границе као да си пас. И јеси сигурно си пас кад те је куја, кад те је кучка над кучкама окотила. Опасни сте, бесни сте ви пси и живот ћете ми на зубима вашим, смрдљивим разнети.

– Ух, бокче му мило, сунац ли му мили, какав ли ти је то језик, рече Живан облачећи се. – Какав ти је то грозан језик и како можеш тако о матери да тртљаш кад знаш колико те она воли.

– Волели је волови и бикови и псоглави и болови је деветори спопали, па у црвима и шкорпијама и говнима умирала. Што она мене да воли, волели је змајеви и змије. Имам ја мог човека, па нека ме он воли. Ако није во и ако није бивол.

– Не ваља тако да је кунеш и каљаш, не ваља

да тако говориш, због деце, због правде не ваља тако да говориш, због срца.

– Моје сте срце појели као што кучићи поједу врућу проју, као што змија прогута жабу. Ти и ова твоја скуцаница и осушеница мајка направили сте ми од душе као некакву рупу пуну усмрделог зноја и буђаве проје и претрулелих рита. Како да послушам срце када сте од њега направили дроњак.

– Моја ти мати ниједну неваљалу реч није казала, рече Живан.

– Она никоме ни једну неваљалу реч није казала. Ти ниси варошанка, ниси чиновница, ниси учитељица, ниси грофица, ниси краљица и зато мораш да идеш у поље и да радиш. То ти је занат. Ти си знала да сам ја орач и копач. Ти си се удала за сељака, и још си ми као побегуља ушла у кућу.

– Волела сам те, волела сам те јер сам била балава и шашава и јер сте ме преварили, ти и она вампирица, вашим меденим говором, вашим глупавим, говеђим очима, јер сам била зелена и брљкаста, па сам поверовала да је то била доброта, то ваше кадифено говорење и те ваше плавуњаве, тупе очи.

– И ти баш ниси нека виловита лепотица, и ти си само сељанка. Може се мирно рећи и за мене и за тебе она стара српска: “Нашла врећа закрпу.” Ни ти не сијаш као што сија сунце и као што сија месец.

– Кад нисам лепа што ме спопаднеш чим по-

легају кокошке, што ме давиш као даждевњак кад нисам лепа. Што ме сву ноћ преврћеш на ватри и нинеш ми крв.

– Е, није то баш ни тако. Није тако како ти тим твојим језиком пишеш причу. Нисам ја баш увек први који оно почиње. Ти си ноћу тако чудна и ћутљива, тако се мамљиво свлочиш под месеченим прозором, тако се слатко протежеш на месечини и тако се мирисаво нагињеш над мене док лежим. И увек ћутиш и никада ми ниси казала немој! Само ћутиш и пипаш ме и увек си у томе луђа од мене.

– Пази ти њега! Пази ти овог мог човека, пази ти њега мутавог: проговори. Види ти њега, мушког.

– То је зато што си ми дошла до гуше, до очију, до мозга си ми дошла, да знаш. Тим твојим језиком додијала си мојој глави.

Здравчица отвори уста али не нађе речи за одговор.

– Облачи се и полази, рече Живан. – Кукурузи су закоровљени и они не могу дочекати да ти замориш језик.

– Сунце се попело на кров амбара, јави се Воја иза прозора. – Дан је освојио, врућина је. Ници и Живодарки сам већ дала доручак, и начићима и свињама и кравама.

– Пси је појели, пси и курјаци и мечке, просикта Здравчица и задену корпу са јелом под руку, дохвати мотику и отрча уз сокак за мужем.

Воја је, носећи сноп детелине према штали,

блажено смешећи се, гледала за снахом, која је, вукући сивкасти облачић прашине за собом већ сустизала мужа. – Добра ми је ова моја Здравчица, помисли – Добра је иако је по мало пргава, иако ме псује и куне. То јој је крв јака и гуштераста па се прудо обрецује и заједа мужа. Уствари она је милодушна и на њиви јој равне нема. Добра ми је ова моја. Здравчица, нема шта, и што је најглавније оне њене блесаве речи ми не говори у очи.

– Живодарчице, Ницо! Девојано моја, љубичице моја! Хаиде војнику мој, капетане бабин, хајде гуске на утрину да истерате. Да нам се наше белке напасу. Кад пуне гуше почну ноге да им саплићу, кад сунце насред неба око уситни онда кући да их дотерате, а баба ће дулечницу да вам скува, дулечницу и танчар и чварке.

Деца, без поговора и озбиљних лица, извукоше дугачке, шарене прутове из шимшировог жбуна и истераше јато гусака из дворишта.

– А сада, настави Воја сама са собом. – Сада да тркнем преко пута, у градину, лукац да окопам, паприку да залијем, боранију да наберем. Много има али ће се моћи. Дан одмиче, али редом па с победом. Још је Воја јака. Још ћу ја Живану да помогнем и нову кућу да сагради. Још ћу ја и Живодарку да удомим, Ницу да оженим. Још ћу ја, као моја баба Стеванија, сто пет година да истерам. Још ћу ја да...

Воја занеме. Опака збиља као да јој исчупа језик. Огромни, жабље зелен, камион налете

ђаволском брзином, захвати је браником и одбаци са насипа у, више од педесет метара дубок, попор, према Милисављевом сењаку. За тренутак је обузе као некаква лагодност, као да је обујми некаква слатка хладовина док је слетала ка резедастом пласту детелине, чији шиљасти стожник као да се издужи, као да палацну врхом према небу када је прободе кроз груди.

Ужасан, тестераст бол ошину старицу и она, за тренутак, онесвесну. Мало касније ипак отвори очи и виде много света, како трчећи заобилази стрмину и спушта се жутиим путићем према Милисављевом сењаку. Испред свих трчи висок младић у карираној кошуљи. Могла је јасно да види како грцаво плаче и црним, маљавим шакама чупа косу. – Сиромах, он је шофер, помисли Воја. – Можда и није крив, несрећник јер сам ја јурнула под точкове, – ја сам трчала као гуска у маглу, ишла сам као свиња, као глува, матора крмача, као товљеник на секиру. Одкуд да ми грозна Стеванија на ум дође! Ух, ух... Била је пијаница та Стеванија и велики је намћор била, и откуд мени сабајле та лулацика и винацијара у главу. Одкуд сам смела на сред друма о мртвима да мислим и дабогме да нисам могла ауто да чујем са пијаном бабом у глави, и то мртвом, проклета да је и мртва.

– Она гледа, она трепље, она је жива, радосно повика шофер. – Она изистински гледа и трепље.

– Она, је, сирота, само исколачила очи, рече

неко. – Она је одмах умрла јер ју је шиљак скроз пробио и изашао на леђа. Ни јунаци, ни неки јунак то не би могао да преживи.

– Може, рече шофер. – Ја знам да може. Може ако јој није повређено срце и ако нису повређене велике срчане вене.

– Не дирајте је, не скидајте је, рече Милисав. – Јављено је докторима и нико не сме да је скине. Ја сам био у рату болничар и знам да је то опасно.

– Жива је, жива, жива, жива... повикаше многи кад Воја одлени шаку од стожника и лагано је, као по неком ритуалу, диже до висине очију.

– Жива је, стварно, и то сад гледа своју крв, рече једна жена.

– Не бој се, слатка тетка Војо, није ти много крви отишло. Није ни као кад пловче закољеш, ни као врапца. Не бој се ти јер велики су доктори и велика је твоја правда.

– Шофера треба да убијемо, шофера треба Живан да убије, рече неко. – Шофера би требало да набијемо на исти овај шиљак, јер је крвник и јер је пијан и крволочан.

– Да га убијемо, повикаше. – Да га убијемо, да га убијемо. Сви да метнемо песницу на њега и нико да не одговара.

– Дајте секире, дајте виле и ножеве, повика једна жена. – Дајте мотке и маљеве да га убијемо.

– Морамо да га убијемо, рече један старац. – Морамо да му поломимо кости кад је био толи-

ка мрцина и скотник и бесан пас.

– Ништа, нико ништа шоферу... ни суд не сме, завапи Воја.

– Ако цркнем, зарадила сам то сама... трчала као свиња... да знате *сама*... и нећу, да знате нећу ја... и опет онесвесну.

Кад се освести сазнаде да није више на пласту. – Скинули ме, помисли. – А онај што је узима за ноге сигурно је доктор или болничар, па ће ме однети на носилима. На носилима те носе, црна Воја. Проклета да је и мртва баба Стеванија, унучићи ми због ње сузе лију. – Над њене се очи наднесе драго лице. Здравкино. Ноктима нагребано, сузно, смршало.

– Ја сам, ја сам те мамо моја, ја сам те кучка једна, ја сам те опасница једна и душманка, ја сам те упропастила. Ја сам те овим мојим кучкиним језиком уклела и урекла. Зар живот да изгубиш, мамо моја, светитељко, злато моје, виче промукло Здравка, трчећи крај носила док Воју брзо носе.

– Ја ћу да одсечем овај мој језик, проклет да је и иструлео дабогда и проклет да је Живан што га не одсече и што ме никад не ошамари. Ја ћу да се обесим, мамо моја, ја ћу да скочим на онај шиљак ако ти доктори душу не уставе, убићу се ако ми не дођес жива. Кашиком сто година да те храним и свако јутро да клекнем пред тобом и руку да ти љубим.

– Не брини, не брините доћићу ја, рече Воја.
– Доћи ћу здрава као дрен, додаде док су је уно-

сили у бели ауто. – Доћи ћу ја и немојте да се поједете од секирације, доћи ћу ја и здрава и права, у то сам сигурна.

У то је била сигурна и кад су је стављали на операциони сто. А тада умре. Као да усну.

КУНИЉЕ

Тада је дошао човек који је тврдио да је остао без ноге зато што га је ујео бесан коњ. Дошао је лаганим ходом, тупкајући дрвеном ногом по каменитој стазици, не осврћући се на звиждање куршума који су се сваки час лепили за црнкасте етене око њега. Није се освртао и, гледајући нетремице у пећину, као да се смешкао, показујући широке, жуте зубе.

– Он се смеје, – рече једна баба. – Он се, проклет да је, смешка у овај час, он се, поган ли је, радује злу.

– То је због овога, рече човек и подиже млистав брк са зечије усне. – То ми је од рођења, доладе. – А уствари се не плашим смрти јер човек лако умре и од опаког трна и од промаје, никад се не зна када ће то. Можда би и потрчао али, ево, овај ми пањ не да, рече и трупну грубом протезом. – То ми је због оног бесног коња који ме уједе, а био је проклет и отрован.

– Опрости нам, повикаше бабе. – Опраштај, јер нисмо знале. Нисмо знале, то за тог коња и за то смејање.

– Тамо се спремају да запале ваше село, рече човек. – Тамо они... силују ваше девојке и све ће да их побију. Ја сам дошао да ми кажете везу.

– Незнамо везу, рече једна баба. – Немамо никакву везу нити знамо. Ми смо глуве и глупе, ми смо маторе и блесаве, ми смо дотрајале и болесне и, све одреда, пијанице и не смемо да се мешамо. Немамо ми ни са главом везу, ни са мозгом. Само о гробљу мислимо, о костима и о пепелу.

– Треба ми Круна, баба Круна ми треба, рече човек. – Казали су ми да пронађем бабу Круну.

– Немамо Круну, рече једна баба. – Немамо Круну, проклета да је Круна, запали нас и зацрне и закопа нас.

– Била је нека Крунија, рече једна баба. – Била је али је пре педесет година одапела. Мртва је, иструлела је и гроб јој се не познаје. Није више жива та Крунија.

– А казано ми је да је жива и да зна, рече човек. – Ако је то истина, онда, треба да ми каже где су наши и да ми каже најкраћи пут.

– Слагали су те, натоциљали те, усирили ти воду, рече једна баба. – Шта једна слинава баба може да зна за војску. Ко би још једној слинавој и упишаној баби поверио опасне ствари.

– Бабе су да хране пилеж, да, крадом, пију ракију и да се свађају са снајама, рече друга баба. – Бабе нису за ратне ствари и за партизанске ствари. Бабе су да куну и проклињу.

– Проклети да су, проклети да су пси, повикаше бабе. – Проклети да су псоглави и душмани, придружише се деца.

– Они су и сада проклети проклетници, рече

човек. – Они су и сада бесни пси и аждаје и отровни, крастави, луди коњи. Али они силују ваше девојке, ваше снахе и они ће сутра да запале ваше село и да покољу ваше девојке, ваше младе жене и девојчице.

– Знамо ми њих, рече једна баба – знамо их, тешко нама црницама, тешко нама кукавицама.

– Не знамо ко си ти, рече друга. – Не знамо ни ко си, ни одакле си. Њих знамо али тебе не знамо.

– Није добар, није прави, није никакав, рече једна баба. – Да није четнички зар га не би устрелили, зар га, да су хтели, не би устрелили док се неутрао овамо горе.

– Њихов је, проклет да је, њихов је, очи му испале, душа му се спепелила, губа му пород унаказила, име му се до века срамотно писало, сунце га божије, сунце га ђаволско испекло.

– Њихов је, по очима му се зеленим, швапским види, по лицу му се акрепском познаје. Да је добар човек зар би му уста овако гадна, овако неоглавска била, зар би био овако ружан и смрдљив.

– Мени треба брзо да се каже веза, рече човек. – Са овом ногом ја не могу да претрчим планину. Мени треба места да се каже јер не знам колики је пут а наши у зору морају бити ту. Ако ми не кажете ја ћу морати да идем насумице, али ни ово сунце не зна да ли ћу успети, са овим дрветом, уз ово камење.

– Тако он нама бабама. Тако он, пусник,

нама бабама, рече једна баба. – Тако он нама: мућак за јаје.

– Они ће да запале село, викну човек. – Они су издали наређење да се у зору село запали. Видео сам како су њих дванаест пијаних силовали девојку. Свукли је голу, везали јој руке на леђа, везали јој косу за шљиву и... онда су је... сви који су хтели. Ето, то су јој учинили. Чак и један старац. Имао је сигурно осамдесет година и лице му је одвратно брадато и пуно чирева. Девојка ће сигурно да умре али треба спасити село и децу и... и требало би се осветити.

– Он погано лаже, рече једна баба. – То ни пси не раде, то небо не би дало, ни земља, провалила би се земља, проклета да је земља, проклето да је сунце које их греје, вода дабогда у њима да се скамени.

– Овај човек, овај нечовек, ова ругоба, ова наказа хоће да одведе бесну војску на нашу децу, рече једна баба. – По устима му се балавим види ко је и шта је. Ћутите жене, ћутите, језик прегризле дабогда.

– Ја сам Круна, рече једна баба. – Ја сам та Круна и знам где су ми деца, знам где је наш народ али нећу да кажем, не смем да кажем. Иди доведи их да нас побију али да кажем нећу.

– Требало би да га убијемо, рече једна баба. – Требало би вампира да исечемо секирама. Он ће да доведе душмане да нас покољу, он је њихов, он је њихово куче. Такве наказе, такви грозници и смрдљивци могу да буду само олош. Дајте се-

кире, жене, да га исечемо.

Човек са дрвеном ногом узмаче, одмахну руком, гледајући их очајно, оде иза стене.

– Брзо, жене, купите се. Прелазимо у другу пећину, рече Круна.

У поноћ село се проломи од пуцњаве. Куршуми зазвиждаше чак до горње пећине.

– Стрељају, рече једна баба мукло. – Убијају нам децу, рече и онесвешћена паде на камен, тупо лупивши костима.

Бабе зајаукаше. Пећина се ороји клетвама.

Пуцњава потраја, потраја читав сат па, постепено, умину.

– То је била борба, рече Крунија. – То није било стрељање.

– Можда пијани и бесни ћефују, рече једна баба и заусти да још нешто каже када у пећину уђе Крунин син.

– Тражио сам вас у доњој пећини, рече. – И умало да помислим да су вас... поклали, кад се сетих горње пећине.

– Ложите ватру, рече једна баба. – Ложите ватру да се видимо.

– Ложите ватру да га се нагледам, рече Крунија. – Да га се намилујем и наљубим. Да му видим очи и рану и пушку.

– Шта учинисте, упита једна баба. – Шта урадишете душманима.

– Нема их, одговори Крунијин син. – Нема их више ни на небу ни на земљи. Можда би неко и остварио да нису... оно учинили са Јагодом.

– Са Јагодом, јаукну Јагодина мајка. – Зар она није са вама. Зар Јагода...

– Јаој, тешко њој, јаукну Јагодина мајка. – Тешко њој, сињој кукавици.

– Ћути жено, сина су ти убили, син ти је изгубио живот, рече Крунија. – А Јагода је за нас недирнута и још увек најбоља и најлепша девојка у планини.

– Како сте знали, упита једна баба. – Како сте сазнали да су у селу.

– Један човек, рече Крунијин син. – Један човек са дрвеном ногом донесе нам вест. Намучио се и напатио се док није на неком салашу пронашао коња.

Бабе су занемеле. И деца.

– Шта је, рече Крунијин син. – Шта је то сада.

– Где је сада, где је он сада, упита Крунија. – Где је тај човек са дрвеном ногом.

– Не знам где је сада, али је силан човек и хвала му.

– А ми, рече једна баба. – А ми, дабогда зору не дошекале. Ми кучке. Ми...

И остадоше да дуго, очајно ћуте стојећи око ватре, налик на црне, квржаве штапове.

МИЛАН САРА

Воз се заустави у станици брекћући као да је преморен. На перону нигде живе душе на јануарском мразу. Милан Сара сиђе вукући огромне кофере. Осврће се и тражи превоз до града као да је у Гетеборгу. Такси, има ли такси упита једног циганчића који изађе из станичне зграде. Нема господине. Ствари ћу ја а ти мораш песке. Баш и није толико далеко.

Седамнаест година Сара није био овде, на овом перону где је залудан сачекивао ретке возове, кратећи досаду и време са којим није знао шта ће. Седамнаест година од оне ноћи кад га пробудише и одведоше. Кише, ровови на Бубњу пуни воде и блата, заробљеништво. Свих седамнаест година провео је у Гетеборгу.

Милан нема у овом граду никога. Мајка Сара умрла је током рата. Кад тачно није знао, а није га много то ни мучило. Упути се право кући, опустелој, запуштеној. Убаци кофере и одмах се врати у град. Уђе у хотел, који му се некад чинио леп, али сад после Гетеборга... Седе. Све му мирише на зној и гуњ, али и тај изглед и ти мириси, драги су му и радују га. Около, погледа легитимично, као да не познаје никог. Сам је скренуо пажњу на себе својим богатим изгледом. Сви га без прикрива-

ња посматрају, пробуђене радозналости. А онда Столе Жабац, син некад великог трговца и друг из детињства скочи и полете њему: “Саро побогу јеси ли то ти. Господе Боже ко да те препозна.” Прикључише се и остали. Сара није много чекао да отпочне са разметањима, са причама о успеху, женидби, фабрици. Ту је само кратко, мора брзо натраг, послови... Жабац зна Сару. Био је увек занет и ђакнут. Шта да мисли сада. Види Сару нагизданог, крзна, златно прстење, новац... Да неког није опљачкао, помисли Жабац. Одувек је био добар, али онако блентав и неслешит, какав би он успех могао да има, то им не иде у главу.

Зачас се по малој варошици прочуло да се Сара вратио. Он се шепури, годи му пажња и понашање свих. Око њега увек давнашњи другари: Душко Алил – голман месног клуба, Ранко Шора – мали, здепасти, коврцави центар истог клуба, Бабљок – пекар што смлати свако јутро целу векну врелог хлеба, па се после жали да не може да једе ништа, Душко Прнида – који је и Богу досадио својим досеткама и пецкањем, Адо Шврћ – фудбалски судија... Милан купи комплетну опрему фудбалском клубу, школи поклони библиотеку. И даље прича да мора натраг, али све мање и све ређе.

Једне вечери стаде испред микрофона у хотелу и кад се свет утиша Сара рече: пред вама је шампион Шведске и целе Скандинавије у уметничком звиждању. Ја сам најбоље звиждао у целој Скандинавији. Победио сам најпре на

локалном такмичењу надмоћно, па све до финала које се одржало у Гетеборгу. Од двадесет такмичара био сам убедљиво најбољи, а после и у Скандинавији. Вечерас ћу у част мојих другара, сви их знате, да одзвиждим композицију којом сам победио. Милан елегантан, одело тамно беспрекорно, бела пресавијена марамица у малом џепу капута, озбиљан отпоче неко звиждање, напућених усана. Сала хотела препуна, тишина гробна. И кад заврши – тајац. Нико да се помакне, нико не зна шта да учини. У овој земљи није познато “уметничко звиждање”. Све је притисла нека мука ишчекивања и нека нелагодност коју човек осећа кад неко други склизне у глупост. Одједном се зачу: “Браво Сара, тако брате. То си ти, онај од пре. Шта си се удидио у то прстење и одела. Ко дан јасно – Сара у Шведску, Сара из Шведске. И Столе Жабац дође до Саре и подиже шампиону руку. У сали ни жамор. Сара прима ту тишину као дивљење, чак завист. Пун себе прикључи се другарима и опијаше се до зоре.

Зима је била на измаку. Сара се не врати у Гетеборг. Ни те зиме, ни следеће. Никад више. Време пролази, новаца има све мање, друштво све ређе, збијају шале са њим, болне и бесмислене, а он све то неопажа онако како га је Бог дао плентавог. Тако га убедише да народ тражи да буде председник варошице. Па му пазарним дањом, кад се на трг скупи силан свет, дотуре неку еталоу, Сара се попне, прича свашта, обећава рај неки, Шведску овде у ове врлети и сиротињи.

Поједоше му и попише све: и одела, и прстење, и кофере, чак му један сељак узне шубару за један ручак. Сара се виђа свугде необријан, запуштен, поцепан, гладан. Уђе у неку кафану, седне код неког познатог и очекује било шта. Не тражи, али сви су знали да очекује.

Једне вечери толико је био гладан да затражи од другара да му плате вечеру. Може, али да нам одзвждиш победничку звиждаљку, рече Алил. Нисам расположен, не могу. Онда нема вечере. Сара се сав скупио, смањно некако, оборио главу на груди. Ђути... Најзад устаде, приђе микрофону, звижди са муком, полугласно, непрекидано и плаче. Одједном прекиде и изађе у ноћ јецајући...

Ђукићева кафана је мала прљава јазбина. Сара који пут учини услугу и добије нешто хране. Некакво уточиште је нашао у њој. И вечерас седи у мрачном углу усамљен и изгубљен. Столе Жабац уђе бучно и још са врата повика – Саро битанго, зар си нас нашао да нам продаш ствари које си са мртваца поскидао. Нама другарима. Бели ми је писао из Шведске и све ми објаснио. Ти си тамо био гробар...

Сара га гледа тако одсутно као да се и не обраћа њему. Убрзо су стигли и остали. Сви су донели по нешто што је остало од Милана: одела, машине, кошуље, прстење, чак и неки лични прибор. Сара подиже очи на једног који је садео у другом углу. Дајем све ово за литар љуте. Овај му наручи. Око Сариног стола љути стоје сви његови другари из детињства. Сара узне флашу

и као што би у јулској жеги испио хладну воду са неког кладенца, нави флашу и искапи је. Кратко потом само склизну под сто, мртав.

ЈАКА КРВ ПРАВЕДНОГ СТАРЦА ЈЕВРЕМА

Мој деда Јеврем је вечито, све док се моје памћење протеже, седео под стогодишњом крушком сладунком. Уствари то је била нека полудивља врста ситних, киселих, као песком испуњених плодова. Посадио ју је, по предању, чукуи деда овога мог деде Јеврема. Тог мог далеког претка су звали Луди Миљко и (ја сам то увек повезивао са контрадикторним именом ове наше киселе крушке) све до данас сачувао му се рђав глас да је “чинио ђаволске ствари”.

Деда Јевремове ноге су страшно натечене и преко целог дана седи на сивој, првоточној клупици коју је, ко зна од каквог дрвета, грубо истесао секиром баш онај, давно упокојени, Луди Миљко. По моме мишљењу деда Јеврем није “чинио ђаволске ствари”, али је село то већ годинама тврдило. Још су говорили да он, поред тога што чини ђаволске ствари, *сирема нешићо ойасно*. Говорили су да је он *одавно са оне сирене* и да су *њеђове намере јасне*. Међутим, иако нисам имао јасне представе како се то “чине ђаволске ствари” био сам сигуран да их, ако их је тамо неки благасави Миљко, одавно мртав и оземљен, и чинио, мој деда Јеврем просто није могао јер је, годинама

veћ, откако ga је во бодач ударио у крста, готово непокретан. Како је он, онда, могао да чини било шта осим да једе, да спава, да излази сваког јутра до његове клупице и, само кад мора, да се одвуче до шупе. Све то уз скоро пичујно, мушко али тешко стењање. Не, није он могао да *сирема нешићо ојасно*, јер једино што је радио било је свакодневно крижање крце, кресање великим огњилом о кремен и прављење плавог, смрдљивог дима на великој својој, месинганој лули. Кад те ствари није чинио обично је ћутао и ситно лупкао штапом у земљу између разапетих, огромних од отока, стопала. Да, мој деда је имао јасне намере док је чинио то што је чинио, али то нису биле *јасне намере*, то нису биле никакве опасне намере, јер ја бих, пошто га *најбоље њознајем*, морао да их откријем. Међутим, иако сам ове, на око замршене тајанствености са мало муке разрешавао тврдња да је он, мој деда Јеврем *са оне стране* дуго је остајала неодгонетнута, искрено речено – нисам ни наслућивао тачно шта би могла да значи. Управо, ја сам правио некакве претпоставке али веома магловите и сасвим субјективне. Прво сам сматрао да је он зато “са оне стране” јер је његова клупица била постављена иза куће (са оне стране, дакле) која је, дугачка и приземљаста, скоро потпуно заклањала узану дубину дворишта од очију сељака који су (зато сам их мрзео) пролазећи путем увек воловски буљили овамо. Но, ту сам претпоставку брзо одбацио јер, иако је у целости била истинита, недостајала

жабе (жабе нисам тек тако измислио – однекуд сам чврсто знао да постоје и да су најодвратније и најгладније). Земља ће тако да их оземљи да неће ни малићем моћи да мрдну док их они црвићи и оне глистетине и оне језиве жабе буду ждерале. Било ми их је, ипак, много жао јер мама ме је учила да није добро *душмановаћи* јер је “душману кућа на шуману” тј. на храсту са чијег грања ни у зиму не опадне лишће. Замишљао бих како је језиво тешко томе душману на дрвету док дувају мразовити ветрови и увек сам га замишљао страшно косматог, рутавог, са великим, стиснутим устима без усана. Било ми је жао свих мртваца, највише зато што не могу ни болове да осећају и страшније него када живом човеку отсеку прст. Мама би ми често причала о некој Геновеви чија је правда победила па јој се, кад су је и злотори и псоглави одвели у планину, све љуте звери умиљавале. Ја сам ту Геновеву замишљао као учитељицу Милеву, нешто због сличности имена а више због подударности судбине јер ју је муж, у наступу љубоморе, врло често тукао и, лесковим прутем, гонио кроз сокаке. Окрвављена, само у танкој, исцепаној кошуљи бежала је јаучући а ми дечаци сачекивали би је иза Николичиног дућана, истрчавали пред њу и загледали јој се међу ноге не би ли имали среће да се подеротина деси на згодном месту како би могли да видимо *оно црно*. Она би схватала наше жеље (зато ју је муж и називао курвинском мрцином) и разбарушена зауставила би се, узимала

прегршт прашине и бацала нам је у очи. При том нам је псовала матер покварену и претила да ће нам се свима редом попишати на нос. Та учитељева жена Милева била је необично дугонога и веровали смо да би заиста и могла да нас запиша, јер – није она, узалуд “курвинска мрцина над мрцинама”. Хитро смо се одмицали од ње и вичући “добила дебело, добила дебело” скривали се по плеварама.

Једне пролећи надође поток Змијица и однесе једини мостић који је везивао доњу малу са селом. Вода је подлокала обалу и оборила један наш велики брест. Брест се срећним превалио до друге обале и служио је као брвно. Читаво село је пролазило кроз наше двориште. Сељаци су били срећни што могу деду Јеврема да гледају изблиза. Буљили су у њега ко опчињени и сударали се са шљивиним стаблима.

Он њих, међутим, није ни примећивао. Није се узбуђивао ни кад би му неко од храбријих добацио отворено “Изроде, проклет да си!”, само се смешкао иза својих великих бркова и плуцкао преко чибука своје луле. Мени је било страшно криво што су толико зли и могу да пролазе човеку кроз имање, да газе његову земљу, и да га тако прљаво гледају. Псовао сам им мајку гуштерску (не знам зашто гуштерску) и забрањивао им да пролазе *дедитим двориштем* кад су толико опсеговали. Они су се правили глуви и нису престављали да пиље а ја сам се зацењивао од љутине и гађао их каменицама.

“Остави људе, Александре, остави људе нека пролазе – умиривао ме је деда, – “Нису они криви, нису они криви што су трнокопи, нису они криви што су *јодсукњашци*, што су у незнању”. Позвао ме је себи и из црвенкастог, умашћеног цепа на кожу извадио стопарац и пружио ми га. Обрадовао сам се новчићу и намах почео да се грозничаво опредељујем какву бих куповину њиме извршио. Вероватно бих одмах отрчао у Николичин дућан да је било мостића или да сам смео преко бреста. Остало ми је тада, само да сачекам баку и маму са њиве и сместа једну да отерам у куповину. Док сам чекао наслађивао сам се извесношћу да ћу моћи *нешто да кујим*. То “нешто” се брзо искристалисало у “медену жабицу” која може да се надува и која је као пластица (ако се изузме чињеница да је заиста могла да се надува) била мање вредна од полузреле трешње јер је била мало слађа, од гуме а готово ни мало мекша. Ипак, личила је по мало на жабу и могла је да се надува, Због тих преимућстава ми, деца, претпостављали смо је свим осталим слаткишима у Николичиној радњи. Увек смо куповали само њу, чак, ако би смо имали више пара, и по неколико комада. Дуго и бесомучно смо их надувавали данима, недељама чували, све док не изгубе облик и претворе се у љигаву масу која се лепила за цепове. Тек тада би била лишена своје главне функционалности, кад више нису могле да се надувају јер би им се зидови неодвојиво слепили, гутали смо их са полугађењем.

Тада је наишла учитељева жена. Долазила је са железничке станице, са два овећа пакета у рукама. Пакети су били увијени у зелени пакпапир и изгледало је да нису много тешки јер њене лепе, руменкасте руке нису биле истегнуте, него, чак, лако савијене у лактовима. Била је лепа јер је имала сјајкасте зелене очи и јер је била румена од ходања, румена као марама у којој су моју сестру Лепосаву закопали. Зато ми се свакако и учинила толиком лепа јер ја сам моју сестру Лепосаву много волео и нисам могао да је заборавим иако је умрла веома мала. Запитала ме је хоћу ли јој дозволити да прође кроз *моје* двориште: “Само да прођем”, рече, “само да прођем”, осмехну се.

– Може, рекох озбиљно, може и не мораш да трчиш, додадох. Пролазе и гори од тебе па не трче. Још као волови пиље у мога деду.

– А, значи то је *твој* деда, диже учитељева жена обрве, значи ти си *томе* деди Јеврему унук.

– Тако је. Ја сам његов унук, рекох, али ја сам имао и оца који је умро... од неке болести, додадох, не знам од које болести је умро али сам га запамтио – био је висок два метра.

– Баш два, рече она и као зачуди се, баш *два* метра, рече и рашири своје дугачке руке.

– Сигурно два, рекох, морао је да се сагне кад улази на врата.

– Добро, верујем ти, рече она, него води ти мене да ме не уједе твоје куче.

– Неће. Везано је, рекох, везано је ланцем, а и да није не би те ујело кад сам ја ту.

– Нико не би смео да ме додирне кад си *тхи* ту, рече она, нико се то не би усудио.

Ништа нисам одговорио али сам видео да ме она искоса посматра и осећао сам како ми слатки трнци играју под кожом. Она стави један пакет под мишицу и даде ми руку. Не знам како је дошло до тога да је буквално *поведем*. Не она мене иако сам јој једва преко колена досезао – него сам њу водио ја.

– Дакле, ово је тај *чувени старец*, рече учитељева жена и стаде, значи, то је тај старец.

Деда је, непокретан као велики сив џак, седео на својој клупици. Није чак ни штапом лупкао. Седео је и некако отсутно пиљио својим зеленим очима у врата подалеке штале кроз која је, с времена на време, провиривало жуто, гргураво теле које је мама назвала Чупавко.

– Добар дан, проговори учитељева жена, добар дан деда Јевреме.

– Добар дан, одговори деда и подиже своју суру, курјачку главу, добар дан, понови, није много лош дан, рече.

– Како сте. Рече учитељева жена, како сте деда Јевреме. Како живите.

– Сам сам, ето, ето како сам, рече он и загледа се у Чупавка који је издужио шију и стригао ушима, сам сам са овим мојим Александром.

– То је зато што су људи зли, рече она, то је зато што су људи свуда зли као змије, као пси и вукови.

– Пси нису зли, учитељко, можда ни вукови,

ни змије. Ни људи нису зли, они су несрећни, они су утучени, они су одсечени од знања а то је као болест – деда се маши луле и напуни је.

– Тај ваш дуван не ваља, рече учитељева жена, тај дуван је врло штодљив, рече и пружи му кутију цигарета. – Ове цигарете вам неће много штодити, рече, узмите их.

– Не... зашто – рече деда, – Ја нисам сиромашан. Ја могу да купујем дуван, нисам ја сиромашан, учитељко. Ја сам само навикао на овај мој зелени дуван и нећу да пуним кесу Николића, кад имам своју земљу.

– Ипак, ово морате да примите од мене, рече она, – ово вам ја поклањам.

– У реду, рече деда Јеврем, у рећу учитељко. Хвала.

– А ја ћу да вас обилазим, рече она. – Ја ћу каткад да вас посетим деда Јевреме.

– Како хоћете, рече он, како хоћете, учитељко. Али не морате. Мени је добро.

– Није вам добро, рече учитељева жена. – Никад није добро човеку који је сам.

– Нисам ја сам, нисам ја сасвим сам. Имам ја главу и мозак. Имам ја своју лулу и своју имовину. Имам ја и овог Александра. Вреди ми овај Александар.

– Александар је добар, рече она а мени се од стида и кајања згрчи утроба: сетио сам се сцене са њим у подераној кошуљи – Александар је много добар и други пут ћу му донети бомбоне.

– Нећу бомбоне. Хоћу медену жабицу, рекох

ја. – Бомбоне су за девојчице.

– Медену жабицу, промрмља она, малу медену жабицу, ех, ви мушки, уздахну и повуче ме за руку. – Хајдемо Алеш, рече, хајдемо Александре, рече и ја задрхтах од стиска њене розикасте шаке.

– До виђења деда Јевреме.

– Довиђења, рече деда и извади огњи-ло, довиђења учитељко. И остаде на својој црвоточној клупици. Остаде непокретан ко сив цап. Са страшно отеченим ногама.

– То је, значи, тај прелаз, – рече она кад дођосмо до преваљеног бреста. – Боже, ко би ту смео да пређе, рече, ко би, Боже, имао толико храбрости.

– Ја не смем, рекох – Ја бих пао, а поток је равнобрежан и однео би ме. Ја не смем.

– А ја сам мислила да ме ти преведеш. Ја сам, рече, веровала да ти то *можеш*.

– Ја... – промуцах – ја можда и могу – рекох и сетих се моје мајке и њене Геновеве и правде која побеђује. – Ја, рекох, Геновево, мислим да могу, *могу* – рекох и повукох је.

– Чекај – рече она – чекај. Зашто ме ти зовеш Геновево. Зашто ме ти, Алеш, тако зовеш?

– Не знам – рекох ја – То мама тако каже – сетих се – Мама каже да твоја божја правда мора победити.

– Моја божја правда – замисли се она. – Како то твоја мама може да зна, Алеш, како то твоја мама може да зна.

– Она је много паметна – рекох ја. Она је нај-

паметнија и зато зна. Она има Геновеву и зна да је правда најјача.

– Добро – насмеши се она и помилова ми косу – добро, Алеш, причаћемо ми о твојој мајци и о правди. Причаћемо ми о свему братићу мој мали – рече и погледа ме својим великим очима која су толико личила на цветове кукурека, на орошене, уплакане цветове кукурека. – Сада ме, животе мој, преведи преко овог дрвета. Ти то можеш јер си, као и твој деда, велики јунак. Ти то можеш мали мој, велики мој.

– Могу, – рекох ја и преведох је а да ми колена нису заклецала. То је било сасвим природно јер ја сам сада за њу могао и да се убијем. – Ето прешли смо – рекох – прешли смо преко змијице.

– Сада се врати код деде – рече она – а ја ћу сутра да дођем, зором рано. Зазвиждаћу да дођеш, да ме преведеш.

– Ја ћу, – рекох да идем до Николичиног дућана. Имам стопарац и хоћу да купим две медене жабице.

– Добро, – рече она. – Али би било боље да купиш буквар. Купићеш буквар а ја ћу да додам паре.

– Па мени не треба буквар, – рекох ја – мени не треба буквар, Геновево, ја умем да читам. Мој деда има пуна кола књига.

– Твој деда има пуна кола књига, Александре – зачуди се она.

– То је чудо, – рече – Шта ће твој деди Је-

врему толико књига. У овом страшном, црном селу. Хајдемо Александре – као да се прену – хајдемо у дућан.

Ишао сам са њом уз блатњав, узбрдичаст сокак. Ишао сам са срцем великим као брдо звано Главица. Ишао сам с том дугоногом, зеленооком женом и, не знам зашто, волео сам је као моју маму и дубоко сам се стидео што сам икада, угледајући се на друге дечаке, гледао прљавим очима у њу. Сузе, као игле боцнуле су ме по образима. Зауставио сам се.

– Шта је, Алеш, – рече она – шта је.

– Хоћу да ти пољубим руку, – рекох – Само то хоћу, – и пољубих јој руку.

– О, Алеш, прошапута она – то је добро. Ти си, као и твоја мама, златан човек.

– Ја те волим – рекох – То је зато. Али ја нисам на моју маму. Ја можда нисам добар јер мој деда Јеврем каже да сам уствари *груђи он*.

– То је тачно, рече она – Не знам зашто али је то *иођиуно ијачно*.

Ушли смо у Николичин дућан. Он. Николча, дебео, плавкаст као растопљена маст, ћосав, с модрим језиком и љигавим прелепим речима.

– Изволите гос.. гос.. госпођо. Све што же... же, желите, узмите. Платиће се, пла... платиће се, знамо ми, платиће се.

– Сигурно да ће да се плати, рекох ја – зар мислиш да неће да се плати.

– Шта ће вам, гос... госпођо, тај *изродов изрод*, рече дућанџија – шта ће вам тај ђаволски на-

кот, то штене заражено, зашто госпођо водите са вама, усмрдеће вам се хаљине, отераће вас уча, госпођо, отераће вас у бестрагију.

– Дете је добро, рече учитељева жена – Ви сви овде изгледа да много грешите.

– Не грешимо, не грешимо, убрза дућанција, – не грешимо ни мало, госпођо, не знате ви, не грешимо ми, нисмо ми блесави, нисмо ми глупи, нисмо ми туђави, знамо ми.

– Шта знате, шта то ви знате, рече љутито учитељева жена – Не знате ви ништа или наопако знате.

– Знамо ми Јеврема, знамо га добро, сви га знамо, Јеврем је, госпођо, *непријатне њ*, Јеврем се трипут вешао и трипут оживео. Јеврем је попу ишчупао браду. Јеврем је посланика кроз прозор избацио. У цркви је божју родитељку погано опсовао. Јеврем *нешто мисли*. Јеврем није хтео плату за Карађорђеву звезду да прими. Јеврем носи метак у мозгу. Опасан је Јеврем. Јеврем је *са оне сивране*, он је са ђаволима у вези. Јеврем је и у Мађарској, у заробљеништву, *ђаволске сивари чинио*.

– У Мађарској, као да се мало трже учитељева жена, зар је он боравио у Мађарској.

– Био је, курјак, у ропству, и тамо је био поган.

– Не интересује ме... то, рече учитељева жена, – ја бих купила мало бомбона, мало бомбона, чоколадица, карамелица и цигарета.

– А жабица – упадох ја – ја хоћу жабице, оне

се могу надувати.

– Жабице, Алеш, нису за дечака који има кола књига. Жабице су, Алеш, за просту, за с-е-љ-а-ч-к-у децу, за децу која су сасвим несрећна.

Тада је у радњу ушао учитељ. Некако раскречено је ушао. Био је пијан. Био је мален, смеђ, са узаним дугачким лицем. Имао је прџаст нос и мале, беле, мекане брчиће (какав је само мој деда Јеврем, са оним својим великим, непослушним брковима, са оном својом биковском главом, ех). Ушао је и паметним, плавим очима запитао Милеву шта то треба да значи.

– Ово је мој брат Аугустине – рече она – ово је мој мали брат.

– Твој брат, осмехну се учитељ – твој брат, кажеш, и погледа ме пијаним оком – Није то баш тако лош брат – рече – жустар је и пргав и има некакве очи. Знаш, добар је тај твој брат, Аранка, иако је слинав, иако је, како ови сељаци кажу изродов изрод. Позови га, Аранка, да слуша радно и позови га на водене колаче.

Учитељ је имао лице скоро албински бело и непрестално се осмехивао.

Пришао сам му и ухватио га за плавкасту, мршаву руку.

– Зашто си ти казао да сам ја *изродов изрод*, рекао сам, зашто си ти, чико, осрамотио мога оца који је био двометраш и кога је земља оземљила, кога је трава натравила и багрем надбагремио још док ти и ниси дошао у наше село. Одкуд ти, чико, познајеш мога оца који је био двометраш и

који се смејао као што се смеја њива.

– Па, рече учитељ, – одкуд сам ја могао да знам да си ти толико добар дечак...

– Александар рече учитељева жена.

– ... Александре, рече учитељ – Како сам ја могао да знам да ти т-о-л-и-к-о вредиш. У овом селу, у овом страшном селу од иловаче одкуд сам знао да ти постојиш и да си Аранкин брат.

– Она није Араника – рекох ја – она је Милева. Моја мама каже да је она Геновева.

– Твоја мама тако каже – рече учитељ, – кажеш тако каже твоја мама, – рече. – Како изгледа твоја мама, запита – каква је твоја мама?

– Моја мама је мала и насмејана – рекох – моја мама има очи мале али златне и по мало црвенкасте – рекох. – Моја мама је много паметна и она има своју правду.

– Има правду, зацерека се дућанџија, и велика, купинаста брадавица крај носа као да се откиде и склизну му преко уста, – има правду твоја шашава мати, кажеш, има пра... пра... правду твоја луда мати – насмеја се и окрете се учитељу – Она је глува и луда, она је сасвим бласава и глупа. Та његова мајка је ударена мокром чарапом.

– Деда каже да си ти *крвоиџа* – рекох ја – мој деда Јеврем каже да си ти *вашка*. Ја сам био луд што нисам веровао моме деди Јеврему. Ти си *крвоиџа* и *исоџлав* и *рђа над рђама*.

– Сад ћу да ти откинем уво, рече дућанџија и купина му одскочи према носу – сада ћу да ти

откинем то сотонино уво, рече и заврте ми уво – Сад ћу ја теби да истерам сотону на дупе.

– Остави га – рече учитељава жена – Остави дете на миру.

– Сад ћу ја њему да истерам ђавола на задњицу – рече дућанција. – Сад ћу ја њега да удесим за врбицу.

– Нећеш, рече учитељева жена – то нећеш скоте. То вала не дам ја, док сам жива – не дам, рече и дохвати тег од два килограма – то ти, крвопијо, не дам, рече и удари Николчу баш по оној његовој брадавици а он луни о земљу као цак – то не дам – рече она, баци тег и заплака се.

– Па, видиш, Аранка, ја сам пијан али то си свесним добро урадила рече учитељ и пљуну на дућанцију из чијих уста је куљала црна крв – тај није имао право да тако сече на нечију мајку.

– Хајдемо, рече Аранка – хајдемо да слушамо радио, Алеш, а ти, Аугустине, ако хоћеш, превиј га некако.

– Нећу, рече учитељ, – нећу ни малим прстом да му помогнем. Не може такав да цркне.

– На ро... ро... робију ће она, на вечиту робију – зарежа дућанџија који се био освестио. – На робију ћете обоје.

– Видели смо кад си се оклизнуо и пао на тег, рече учитељ подругљиво – Притрчао сам да те прихватим али је било касно.

– Суд ће да до... до... докаже. Суд зна, суд све зна. Дућанција је седео на сред радње и дебелим прстима опипавао расклаћене зубе.

Изашли смо из радње и пошли узбрдо према школи. Аранка, или Милева или Геновева водила ме је за руку. Осећао сам топлину њеног длана и сажаљење према дућанцији, које је и против моје воље почело било да ме обузима, ишчиле.

– Остаде ти без твојих жабица – рече она, – остаде за вечита времена Алеш. Остаде деда Јеврем без дувана.

– Не требају ми жабице – рекох – не требају ми више жабице, ни бомбоне, ни чоколаде, ни... ништа.

– Купићу ти пиштољ – рече учитељ – купићу ти пушку, купићу ти упаљач и купићу ти, Александре, лулу, да пушиш и да пуцаш у сваку бубу која ти насрне на срце и на мозак. Купићу ти што год хоћеш, Александре, штогод зажелиш.

– Мој деда ће да ми купи паметне ствари – то хоћу, *йамейтне сивари* он их зна. Ја не волим пушке и пиштоље, волим лулу али не волим пушке и пиштоље. То је волео мој отац али он је умро. Био је висок два метра, бака каже, био је најбољи певач и најбољи смејач у селу. Али он је умро и зато ја не волим пиштоље и пушке.

– Довече идемо код његовог деде – рече Аранка. – Мислим да ће ми дозволити да Алеша по некад оставим код нас да преноћи.

– Неће – рекох – не може. Ја га ноћу изводим напоље, јер он по тами не види.

– Изводиће га твоја бака – рече она – видећеш да ће те пустити. Он је добар.

– Какве је то *йамейтне сивари* обећао да ти

купи – упита учитель. – И шта он то зна.

– Не знам тачно – рекох – али мислим да су то ствари *са оне сѝране*.

ПРЕ ПОДНЕ ВЕЛИКОГ ДРАМСКОГ ПИСЦА

– Знам како притиска звоно, рече Велики Славољуб. – Оно код њега звучи као да псује. Знам како притиска звоно Мали Тома, као кад чита своје астиматичне стихове, као када говори о релативности истине, као кад показује своје црне зубе.

– Ух, тај човек! Ух, тај Мали Тома!, рече Модерна Ана. – Ух, тај сметени Мали Тома.

– Некада си, Ана, некада си Ануј, некада си, Анилин, лепо мислила о њему, рече Велики Славољуб. – О томе Малом Томи нешто си ми једном рекла, нешто што нисам запамтио, нешто згодно.

– Можда, можда, сам и рекла – рече Анилин. – Можда је на први поглед личио на нешто ново, као на пример на новине што их продаје, као на... на... као на нов радиопрограм, као на нове...

– Ципеле, Ана, фризуру, Ануј, маникир, Анилин, ташну Ан...

– Антиперницин!... Како си почео постаћу још и анеурин, антитело, Анаксагора...

– Не, не, не, зваћу те Аеродинамика. То ти заиста дивно стоји и уверен сам да се нећеш

љутити. Модерна Аеродинамика. Шта мислиш? Ова кућа је од сада аеродром, моја радна соба је писта, твоја радна соба је аероремонт а спаваћу собу назваћемо хангар.

– А ја ћу тебе звати Разонода. Велика разонода – рече Модерна Аеродинамика. – Зашто баш Разонода и зашто баш велика то никад нећеш сазнати.

– Не мари, рече Велика Разонода. – Ја те волим јер те волим, јер си тако слатка, јер си тако аеродинамична, јер си тако турбомлазна, јер си тако...

– А ти си моје кликерче, моја звечка, моја маца, моја куца, моја меца, мој сладолед...

– Твој сладолададоладолед, твоја куцамамеца, твоја звеззечка, твоје кликеликерче...

– Е, ти си га прекардашио са тим твојим кованицама балваницама, а онај човек звони тамо као луд.

– То је зато што је упоран и храбар као да је Велики Тома, рече Велики Славољуб. – То је зато...

– Што није Велики Славољуб, Славовалољуб, зато... да отворим човеку? Или да му кажем да си отпутовао?

– Не, реци му да сам ту и реци му да смо спавали па га нисмо чули.

– Их, ти лафчино – рече Модерна Аеродинамика и оде да отвори.

Уђе продавац новина с љутитим, бледим лицем, са излицаном колпортерском ташном и бла-

том на ципелама.

– О, то си ти Томоломо – рече Велики Славољуб. То си ти песнитресниче, са својом страшном суперташном, са својим страшним, хиперужасним релативитетом.

– Шта му је, рече Мали Тома. – Да није од коњака?

– Није му ништа, одговори Модерна Ана. – Само је мало полудео, и ако тако потраје сигурно ће да поцелолуди, па ћу морати да га одведем у Ковинловин, у луду кућу. Тамо ће имати времена да пише и напише ту своју супердраму.

– А знаш ли ти, Мали Томо, да је Модерна Ана доживела своју седамдесетседму метаморфозу, рече Велики Славољуб.

– То је можда зато што је премного читала Кафку, рече Мали Тома. Или је то зато што јој се досадило да ти кува толике кафе.

– Не, није то због кафе, Мали Томо, није ни због Кафке. Дојадило јој је да буде вечито хиљдупрва Ана. Она, па хиљдупрва од оних хиљду славних Ана.

– Ви увек тако, рече Мали Тома. – Шалите се.

– Па и не шалимо се баш много – рече Велики Славољуб. – Не шалимо се баш нон-стоп. Онако, понекад, од дугог времена, Мали Томо, и због инспирације и ради доброг варења. Није то лоше, Мали Томо.

– Можда и није – рече Мали Тома. – Можда и није лоше.

– Ма, ког слушате – рече Модерна Ана. – Он се не шали, он просто трућа. То је зато што је преморен и што је циник.

– Ето, опет си се преобразила, Ануј. Просто добијем копривњачу од жеље да те назовем... да те назовем... а... а... Анапурна! Дивно! Анапутно неосвојива! Неодољиви пупку света! Планино једна, дивљино једна од жене! Дивна дивљино од...

– Од стрпљења, рече Анапурна. – Од, заиста, планинастог, нечувеног стрпљења.

– Ја не знам шта да кажем, рече Мали Тома. – Ја мислим да треба да одем.

– Ма не, нећеш отићи, Мали Томо, рече Велики Славољуб. – Не можеш отићи док нам не прочиташ своју најновију песму, твоју најновију ремекпесму. То би за Ану, то би за Анапурну много значило, јер она је ипак само релативно планина.

– Један човек – рецитовао је Мали Тома. – Један

*Човек ће се расцасати од надимања
Једног дана ће га у најрљавијем целу зрада
Пронаћи у одвратним комадима ружни
Периферијски њси и разнеће га на све
Четири стране свећа
А мали црни безимени људи о којима је
Лагао њој љуваће га слово њо слово.*

– На кога си то мислио, малиша – рече Велики Славољуб. – На кога си то циљао молекулчићу.

– Не знам, рече Мали Тома. – Заиста не знам, али претпостављам да постоје такве мрцине, такви писци, такви велики писци. Да ли да наставим?

– Сад мораш, свакако – рече Велики Славољуб. – Сад, по цену великих батина, мораш.

*– Зајим ће некој њеџовој косији ириредији
Сахрану ирвоџ разреда
Поворка мора да буде велика као њеџово име
Над оиџвореним џробом неки ће иодлац
Дуџо надувавајији њеџов малокрвни ииаленаји
Злајиоусио ирејричавајији њеџове
мриџворођене кљиџе
Безочно увеличавајији њеџову иијиџавности.*

– Ти си битанга, Мали Томо, ти си велика буба, ти си ужасна вашка, ти си једна велика дроља од песника, рече Велики Славољуб. Ти си црв.

А Мали Тома слегну раменима и оде.

– Он је одвратно псеџо, он је проклети скот – рече Модерна Ана. – Он је шугава животиња.

ЧОВЕК У БУНАРУ

Људи су хитро излазили из сивих, малих, кућа, закључавали врата дижући облаке прашине трчећи узаним, црвенкастим путићем ка бунару

из крмељивих и разроких очију избијала им је малоумничка свирепа радозналост

жене су подцикивале, задизале дроњке сукања које су их саплитале, клетвама пожуривале своју мршаву, трбушасту децу, сударале се са кржљавим дрвећем, дизале се згуљених колена и трпећи болове, али озарене, трчале ка бунару у коме, већ ко зна колико дана, запомаже непознат човек

нико га тамо није видео, али су га многи чули где говори с неким, или сам са собом, или се, можда моли

многи су тврдили да је то неки од оних шенулих умакао из луднице и ђаво га (јер их нечастиви води) довео чак овамо и намамио у бунар

неки су тврдили да је то превејани разбојник који из бунара плаши богате људе и у тамним ноћима им отима паре, по у овом неродном крају нема богатих људи с буђеларом и нико још није чуо да су овде неког опљачкали, осим што жене једна другој краду јаја и лук

бабе и сујеверни старци су тврдили да је то

у бунару водени змај и да би најбоље било да не иду да га гледају, да далеко заобилазе бунар и да се помно крсте

но на старце и старице нико се није освртао (уосталом и они су трчали) јер старијих је овде било мало, људи су, носећи се са вечитом немаштином, брзо догоревали и умирали средовечни, ако их болештине у детињству не покосе, да их, без суза, закопају

“нема водених змајева” одмахивали су млађи презриво рукама иако и сами нису били убеђени у своје речи, трудили су се само, као обично, да увреде старце јер су им они били терет, велика уста више на овој шкртој, каменитој земљи где се и деца дочекују као голема брига више

онима што су тврдили да је у бунару лопов заиста нико није веровао

“лопови раде доле у равници, они су господа, они су паметни” закључивали су “лопови од нас немају шта да украду”

“не зна се” лукаво су жмиркали крмељивим очима старци

“можда краду децу, можда су, тамо, преко мора деца опет скупа” досећали су се “бивало је и тога”

“наша су деца ружна и глупа, ко би купио нашу болесну децу, коме би била потребна оваква деца” говорили су млађи

“лопови то боље знају” инатили су се старци

“ви сте лопови, крадете све што се може

појести” сиктале су снахе и кћери на омрзнуте, вечито гладне старце “ви сте вампири”

“кад су старије више поштовали замља је више родила, а вампира је увек било и водених змајева” одговарали су старци

“и судаја” помагале су пресамићене старице “и виленица и сугреба”

“то је војни бегунац” рече један старац “тамо доле су лане пуцали и пуцали су на мањој планини и летели су авиони”

“то је војни бегунац” сложила се већина “то је војни бегунац” престравеше се “војни бегунац”

“заиста, чује се о неком рату, о неким борбама” потврди неко

“да не дође рат и код нас” ухвати бабе паника

“неће, не може, високо је до нас, непролазно је” рече неко “зашто би овде ратовали, за камење и за трње”

“овуда рат никад није пролазио” рече најстарији

“само су некада, док их нисмо појели, долазиле мечке” рече једна баба “кад сам била девојка” додаде

“лепа си ми и ти девојка била, као одрана кучка” рече њена снаха и рече нешто још ружније

при помену девојке један старац се трже и дупи се по челу тако јако да му из носа испаде елина “то је девојачки змај, он мами наше девојке ноћу, то је девојачки змај” рече и надланицом

обриса нос

“можда је и ђаво, онај што улази у жене и у стоку” рече неко

“ђаволи, зна се, не вичу дању” рече неко

“то се зна, ђаволи не вичу дању” потврдише

“ђавола нема” изговори неко али га нико није зарезивао “ђавола нема” понови али га не чуше

“ђаволи не вичу дању, змајеви и недужици вичу, ђаволи не вичу дању” прошапута најстарији старац

“шта је рекао” упита један наглуви дечак “шта је рекао”

“рекао је да су ђаволи лепши од тебе” рече његова мајка “и нису глуви”

сад више нико није трчао

млађи и хитрији су сачекивали старце

сашаптавали су се

по много пута прихватали су и одбацивали ову или ону предпоставку о човеку у бунару

ипак, могућност да је човек у бунару војни бегунац била је највероватнија и најстрашнија јер је мирисала на одговорност, на власт, на суд, на робију

иако овамо деценијама нико од власти и од суда није ни завирио људи су се плашили тих појмова којима значење нису ни издалека назирали схватили су их као нејасну могућност насиља над њима, као могућност неправде над њима

“то би нам још требало” мрмљали су и скраћивали корак “још би нам то требало за

врат”

запомагање оног из бунара све се јасније чуло, искидано јечање допирало је одоздо попут дима

долазећи из велике дубине глас се, свакако због повремених прилива и губљења снаге настрадалог, извијао некако ритмички

“пева” рече једна жена “Он пева” зацвокота зубима

ослушкивали су губећи дах

“заиста пева, заиста пева” потврдише

људи се престравише

задрхташе

поседаше

полегаше по земљи

савладани језом заборавише да беже

цвокотали су зубима

озбиљни брадати старци тресли су се од страха ударајући голим, смежураним, жутим трбусима у врелу земљу

жене су повраћале и падале у несвест

“то он мами наше девојке” рече онај старац “песмом их мами у песму ли га и у моћ ли га”

“није то змај” рече онај старац што се досетио за војног бегунца, “то је војни бегунац, тај је он то он пева о пушкама о бајонетима и о топовима”

“нема тог змаја који би пожелео наше девојке” рече неко “нема тог змаја

“зрикаве су” рече један младић “и краставе су и кривоноге”

“и све су шантаве или у ногу или у око и крзубе су и жвалаве” додаде други

“нико не би пожелео наше ружне врљокасте девојке, нико не би пожелео наше несрећне девојке” рече један отац

“змајеви легају само на лепе девојке” рече старица “само на најлепше”

“благо змајевима” рече онај младић што је тврдио да нема ђавола,

“то је војни бегунац” рече онај старац “то он пева о куршумима”

“шта су то куршуми” запита један дечак

“куршуми... па ваљда ђаволи, ваљда ђаволчићи” одговори његова мајка и, одједном уверена у своје произвољне речи, задрхта и побљува се

онај из бунара више није јаукао

сада је разговетним гласом дозивао

молио је да му добаце уже

“обе сам ноге сломио, људи” викао је весело “изашао бих да нисам сломио обе ноге”

његов глас обојен радошћу због присуства људи изницао је из дубине сличан детињем и увијајући се попут сомотских дечјих прстију додиривао гомилу човеколиких телеса, која као да се све више згушњавала, као да се увијала у клупко постајући тако све више змијски, чопорски претећа цват себичних, страхом деформисаних лица

“чуо нас је” прошапта неко “осетио нас је”

“чуо је ове краве, ове кучке, чуо је ове курве”

зауњка онај слинави старац

“нека нас је и чуо али не смемо да га вадимо”
рече неко “то нипошто”

“то је војни бегунац” рече онај старац “за то се добија куршум у чело, за спашавање се добија куршум или штрањка”

“нећемо куршум у чело, то нећемо”
повикаше

“бунар је сув, неће се утопити” рече неко

“нека га његови војници, нека га његови змајеви ваде, ми не можемо ми не смемо, нећемо куршум у чело нећемо штрањку око гуше”
повикаше “ми не смемо”

“ја смем” рече онај младић “ја смем” понови од жеге и очајања ознојени вратови се издужише

лица се још ругобније искривише

ошинути изненађењем људи изнсмогаше,
онемеше

“он то не сме” рече слинави старац

“одговараћемо” рече неко “зашто да сви због њега одговарамо”

“сви ћемо одговарати” рече најстарији старац

онај из бунара је још увек дозивао, сада већ зачуђеним, тетуравим гласом

“испробадаће нас јатаганима и попалиће нам куће” рече онај старац “запалиће нам војска село”

“човек је залутао и ноћу упао у бунар” рече младић

“не знамо ми ни ко је ни одакле је” рече онај
слинави старац “ни где ће ни зашто ће, ни прав
ли је ни крив ли је, ни опасан ли је”

“осакатио се и напатио се” рече младић “ко
зна колико дана умире од глади и жеђи, тамо
доле”

“не знамо ми ко је он, ни какав је” повикаше
“знамо ми шта је одговорност, одговорност је
опасна”

“нико не зна какав је он” рече најстарији
старац

“жив је и човек је, и пада се, и мучи се” рече
младић па закорачи према бунару

“оде” оте се неком

“оде” као да се одби ехо из свих уста

“он је јак” рече један дечак

“он је луд” рече онај старац “он је луд и
упропастиће нас”

младић се надвијао над бунар

“он је леп” рече једна девојка

“да му не дамо” рече неко “да му не дозволи-
мо”

младић извади из недара конопац и спусти
га у бунар

“да му не дамо...” поскочи онај човек “не
дамо, не дамо, не дамо, не дааамо...” потрча

јурнуше сви

и деца нападоше га

оборише га на земљу

поцепаше му дроњке

побеснеше

распомамљене старице патиле су што од млађих не могу да учествују у линчу, облетале су око задахтале гомиле као грабљивице, замачивале мрким, сасушеним пратовима руку, ударале у неком језивом, проклетом ритму песницом у песницу и викале усопћено, пенушајући у балама “удри, удри, уди, уди, уди...”

пропињући се на прстима привијале се уз руљу и одгурнуте падале наузнак, зацењујући се од сипње и од беса

жене су се, превазилазећи своју снагу, пробијале кроз испреплетана тела мушкараца и пробијале се до тученог, пљувале га у лице и, гоњене неким изопаченим нагоном, ударале га песницама међу ноге, чупале му на огољеном телу длакава места, играле на његовом стомаку и разголићене и рашчупане вриштале језиве клетве и не осврћући се на децу, која су подаље од гужве, не схватајући ништа, гласно плакала

а бес се није смиривао

људи су тукли човека, као да су се на њему светили својој немаштини својој усамљености

један од његових вршњака упорно је покушавао да му преко безбројних руку шиљатим комадом дрвета ископа очи

“не треба му, не треба му више” рече онај старац “не треба му више ни мало”

“ујаловиле га жене, не треба му више, ујаловиле га ове наше жене” рече онај слинави старац

“није био миран” повикаше “није био миран”

“таква му је и мајка била” рече једна баба “и под земљом није била мирна, вампирила се”

“није његовог оца на правди курјак заклао” додаде неко “ћутите зар не видите да је мртав” рече најстарији старац “зар не видите да је готов”

“готов је” потврдише “умро је”

затим се покупише и, као испребијани пси, одвукоше се према селу а за њима се нешто јако и тупо згроми

човек у бунару је успео да поткопа кружни камени зид

САЊАЛИЦЕ

– радиодрама –

Лица:

1. Александар
2. Вид
3. Воденичар
4. Милиционер
5. II Милиционер
(коњи
краве
пси
петлови
бубе)

(Лагани, широки, двоструки кораци. Туго одјекују. Добија се утисак да се гази по крајњој али зусијој ирави. Пригушено певају зрикавци. С времена на време закликће далека ивица. Дијалог ираћи електронска музика. Први тонови музике су језиво обрушавајући)

АЛЕКСАНДАР: Видиш ли оне далеке редове дрвећа, на самом хоризонту. Видиш ли, Вид, оно далеко, далеко дрвеће, са беличастим, руколиким стаблима. То су тополе а оне наслућују реку.

Воду. А видиш ли, Вид, над крунама оног дрвећа, још даље и још више, над жућкастим врхом оне планине, у самом небу, видиш ли велико јато белих птица? Лебде у плавицу. Трепере, трепере, али, ако си пажљив, ако си оштроок и упоран, Запазићеш да се по нека белокрилка откачи од јата, обруши се, падне као камен. То су галебови, Вид... или су то голубови падачи. Ако су голубови онда су то питоми голуби. Ако су галебови, онда је пред нама огромна, огромна река или, пак, језеро. А можда је пред нама море. Црно море. Бело море. Сиње море.

ВИД: Нема мора. Нема од мора тамо ни барице. Ни од језера. Тополе су увек уз реку...

(Дужа пауза коју прати нейромењени баји корака.

Зриковци ујорно њевају.

Процијукао је миш.

Баји корака)

АЛЕКСАНДАР: (полугласно) А можда иза оних топола ипак није река. Можда је тамо, ипак, језеро. Мало, плавкасто језеро са рибарским сеоцем на зеленој обали и шареним камп-кућицама на другој страни. На другом крају у језеро увире мали, ужурбани поточић на чијем ушћу млада, плавокоса девојка, седећи на црном, пљоснатом камену, пере веш. Прса су јој слободна и како се сагне дојке јој искоче кроз дубоки исрез на жутој хаљини. Она их мокром шаком одмах врати

а на белој облини врата увек остане неколико бисерастих капи воде. А можда иза оних топола стварно нема језера. Ни језера. ни реке. Просто тамо нема никакве воде. Заправо протицала је некад тамо некаква река, овећа, зеленовира, и окружена тополама и врбама. Сада тамо зјапи исушено корито бивше реке, пресакле реке, реке која је променила правац, реке којој су људи намерно скренули ток, реке којој је далеки извор одједном, без објашњивих разлога, престао да рига воду, умирио се, остао ружна, зеленкаста барица без отока. Затим је сунце посрвало и ту чашицу мутљака. Пуноглавци и водене стенице угинуше и распадоше се а очајне, гладне, од сунца опечене жабе одскакуташе у потрагу за животом. У левкасте пукотине из којих је до недавно изни-цала вода, увукују се црне, танке змије.

*(Музика изненадно добија у јачини а затим вију-
гаво утихне)*

ВИД: О чему то говориш, дебели, о чему то мрмљаш? О чему то мислиш, Александре?

АЛЕКСАНДАР: Расплињујем се, Вид, ето, расплињујем се опет. Опет се до бесмисла развличим.

ВИД: Како се то расплињујеш? Како се то развличиш? Реци ми у шта то лупаш тим твојим великим мозгом?

АЛЕКСАНДАР: Замишљам да иза оних топола, тамо, уопште и нема реке. Нема воде.

Ни капи. Или воде има, можда, само мало или, можда, чак подоста али је прљава и нездрава. Пуна је јаја оних опасних буба које се, кад неко ту воду попије, излегу и грозне ларве човеку смртоносно изгризу утробу.

ВИД: Такве бубе сигурно постоје, Александре, али ми би смо то приметили. Ми би свакако угледали те длакаве зверчице. Тада неби пили ту воду. Видели би ми те бубе осетили би смо по мирису да је вода нечиста.

АЛЕКСАНДАР: То није сасвим сигурно. Није сасвим сигурно јер би бубе могле да се сакрију под камење, у муљ. И знаш ли ти, Вид, знаш ли ти, човече, како уопште мирише та гамад... Но, мени више, мене много, више забрињава могућност да нас уза оних топола очекује много, много велика река.

ВИД: Па то је могуће. Сто разлога би се нашло да баш тако буде. Али зар је то битно? Мислим да то није битно. То за нас није битно.

АЛЕКСАНДАР: Битно је. Веома је битно, Вид. Ако је то велика река, пуна, препуна воде, матица и великих дубина, онда ћемо морати километрима да ходамо уз њу или низ њу док не наиђемо на мост. Уколико бујице нису однеле мостове или су их људи због нечега порушили.

ВИД: По теби је све испред нас најцрње, Александре? Шта ли те то под челом боцка па непрестано мислиш, непрестано измишљаш такве ствари? Кад будемо докорачили до тих топола видећемо. Ја, као и ти мало пре, мислим да

иза тих вражјих топола и нема реке, нити језера, нити воде уопште. Тамо је просто огромна ливада или њива или шума. Можда неко насељено место. Село. Град. Можда је тамо бомбардован град. Спаљено село. Можда је тамо, заиста, неко опустело насеље. Дошли војници, похватили све живо и поубијали. Остала је у животу само кривоноса, полуслепа старица али се и она од туге за својима убила. Обесила се. Усмрдела се већ, висићи у полуизгорелој шупи. Пси су јој оглодали месо до костију, до паса. А, можда је тамо, Александре, можда је тамо млад виноград са шареном вилом на средини. Шарена вила са љупким, плаво обојеним прозорчетом, преко чије даске је пребачена зелена спаваћица сисате ћерке председника општине. Реке не мора бити. Тополе живе на свим подводним местима, у низини, значи, расту на хумусном земљишту, али не значи да ту мора бити и реке. И зашто баш велике? И зашто баш без мостова?

АЛЕКСАНДАР: Надошла река може да однесе мост. Вода врло често, због нечега, као да побесни а онда је невероватно јака и лукава. Поткопава. Упорно и брзо поткопава стубове моста. Камен по камен чупа и односи. Подрива све док се мост не располуги по средини. Онда однесе и коловоз. Али мостова можда није ни било, можда је ту мост био непотребан или је река променила корито па људи на новом још нису стигли да саграде мост. А можда је то гранична река, река између две државе па су мостови непотребни,

непожељни.

(У музици преовлађују удараљке)

ВИД: Можда је тако, ипак, море. Можда је тамо океан или неко мање море, са лађама, галебовима, ајкулама...

АЛЕКСАНДАР: Море ипак није. То једино није. Море је на југу а ми идемо на север.

ВИД: Али можда је језеро. Бистро, дубоко језеро које се мора заобилазити данима, недељама...

АЛЕКСАНДАР: Ако је то језеро онда је веома мало, бар је веома узано јер се иза топољара види некакво брдо. Ако је то језеро, мора бити да је веома мало. Можда је то исушено језеро. Одједном се, ко зна зашто, земља на његовом дну провалила и сва је вода истекла у простране подземне шупљине. На суву је остало и угнуло много риба, рачића, шкољки и ко зна каквих још водених животиња. Лешине се усмрделе на сунцу и распале. Месецима је велика околина несносно заударала. Ветрови су на све четири стране света разносили ужасни воћ масовне смрти.

(Вишеструки сојрански ѿнонови)

Онда су долетела велика јата гавранова и лешинара. Огромна јата гладних птица данима су падала на одвратно мрциниште, све док нису проздрла, оглодала лешеве. Сада на испуцалом

дну укинутог језера велике гомиле, управо дебеле слојеви рибљих костију и шкољки полако зарастају у траву мочварицу.

ВИД: По тим костима, понекад, истражују цигани—скитачи. Одабирају оне највеће и најчуднијих облика, да их касније циганке продају сеоским младићима, девојкама и снашама које воле да се курвају, као главне змајеве кости, оне којима може да се залуди човек јер привлаче попут магнета. Циганске девојке праве од шкољки и рибљих пршљенова дивне, дугачке наките и украшавају своје црне вратове.

АЛЕКСАНДАР: Или се то са језером догодило давно, Вид. Можда је сада тамо поље засејано кукурузом или шећерном репом, или раним поврћем, или бостаном. Можда је то поље засађено јабукиним стаблима, трешњама, патуљастим бресквама или рибизлама. А можда ту земљу, зато што је кисела и неплодна, људи никада нису ни обрађивали. Цела увала је густо обрасла високим изданцима пољског трна. Кроз то шибље нико, ни најоштријом секиром, пут не може да прокрчи. На сваком кораку може се нагазити на шарену, опако отровну змију. А ако се у густиш мало дубље и продре — неминовно се залута.

ВИД: Ако је језеро било огромно, Александре. Ако је шикара пространа као омања пустиња, залутали никада из ње не изађе. Грмље пољског трна се појединачно не може разликовати а стазе шикарских животиња су ђаволски испреплета-

не. Неколико дугих, сунчаних дана и очајно самотних ноћи човека подгрева нада да ће се ипак извући из тог трњака. Храни се глогињама, купинама и другим евентуалним плодовима. Пије росу са лишћа и деси му се да од дугог времена пак и зазвижди. Касније, кад се досети да он то бесконачно иде у круг, ухвати га паника и, брзо умре.

АЛЕКСАНДАР: Од страха се не умире баш тако брзо, Вид. Од таквог страха, сигурно је, никада се не умире брзо. Брзо се умире од изненадног страха, брзо се умире пред упереним оружјем и умире се тако од ужасног сна. Чак и у инат може запрепашћујуће брзо да се умре. Залутали човек, међутим, никада не умире од страха. Страх ту само кадкада завири, слабачки палацне, живе као пламен у зеленој, сировој трави. Ту, дуго и немилосрдно, царује она друга, она невина неправедница и неумница: нада очајничка. Она суглуваста и злотворна *његова звезда*, она пуцкетава егоистичка варалица у његовој глави.

ВИД: Ваљда нећеш да кажеш да он умире од наде? Ваљда нећеш да кажеш да је управо нада убиствена, Александре? Да је она управо део коби. Ваљда не мислиш да урнишеш тај једини добар ослонац у његовој глави? Не могу у то да верујем. Од наде се не умире. Од ње се живи, као од ваздуха, као од воде и хране.

АЛЕКСАНДАР: Умире се од глади, Вид, или од жеђи. Ако је неко већ тако добро, тако опако залутао – тај је несрећан човек, тај је ово-

јани малераш и велики баксузник, и сигурно ће залутати у јаловој шикари. Без глогиња, без купина и трња. Залутаће у најнезгоднију шикару на свету и у најнезгодније време. Залутаће у доба маторе суше кад плодова одавно већ нема, а нема ни росе јутарње и умреће у најтежим мукама.

(Чујајући ковићлаци фагоџских и нижих виолинских звукова)

Сатима, данима лежаће а да се неће моћи ни мрдути, а да неће моћи ни зајаукати. Мишеви, змије, гуштери и одвратне неке жабе, за које несрећник није ни знао да постоје, пузаће, гмизаће, трчкараће и скакутаће по њему као по мртвом дрвету а он неће бити у стању ни да их пљуне. Ја сам убеђен да се од глади и жеђи умире незамисливо дуго и сигуран сам да је то најстрашнија могућност да се умре.

ВИД: Али, могу га пронаћи! Њега ипак неко може пронаћи. Може неко случајно, ко зна зашто, ко зна одкуда да наиђе, да натрапа на несрећника и да га спасе.

(Срмени виолински тџонови љењу се од елеџичног мелујања до усхијног тџрејерења)

АЛЕКСАНДАР: То је деведесет према један невероватно и то се догађа само у лажним филмовима и непоштеним књигама. Тај човек, Вид, никада није имао среће, ни ван шикаре, а да би га

сада неко пронашао случајно. Том злосрећнику се случајно може догодити само грозна ствар. Тај убоги ђаво би морао да игра, и у тој својој усциканој надежди да игра на јачу карту. Њега би требало да *ТРАЖЕ*. Авионима, хеликоптерима, војском, псима – али да га т р а ж е. Но, тај свакако нема никога свог да би га потражио. И откуд би могао знати да је залутао, кад нико живи не зна куда се упутио? Ако би неко случајно и нагазио на њега, тај би се нашао у истом сосу. Онај би тада добио само сапатника, само сапутника ка црнилу, а то је равно нули, Вид, то је чак и од нуле горе, то чак ни нули није равно, ничему то није равно јер је неизрециво тужно и непоправљиво.

АЛЕКСАНДАР: Ти си дебели, некакав сасвим црн и чудноват човек. Ти, Александре, тако дубоко жалиш тог човека и ризиковао би живот да га довучеш до воде а никада га ниси видео, нити си сигуран да је то неко ко заслужује да живи, који заслужује толико твоје жртвовање. Ти си, дебели, сасвим, сасвим сигурно изузетан човек. Нешто као светац. Нешто као потенцијални бог. Као рођени праведник. Можда и јеси бог јер твоје сажалење је велико, веће од тебе самог и јаче од твог сопственог живота.

АЛЕКСАНДАР: Трућаш, одвратно трућаш, Вид, и увераваш ме да ништа ниси разумео. Ја њега не жалим, човече. Управо ја га жалим али не на онај боговски, не на онај погано покровитељски, самодопадљиви, вождовски начин.

Бог и његови свеци су ме увек подсећали на нешто одвратно срачунато, на нешто филантропски љигаво, сумњиво и уцењивачко. Ја ћу онога заиста, то је сасвим сигурно одвући до воде. Ја ћу то свакако учинити, по цену да и сам пропаднем. Али ја ћу то учинити покренут нечим што се, сасвим исправно, може назвати гађењем. Гађењем од смрти, гађењем од распадања, од распадања људског тела, од најпознатијег труљења. То је нагон. Свељудски. Можда чак и свеживотињски. Ја ћу се, удубити се у то, просто покорити мржњи. Урођеној, нештољивој мржњи према смрти. Ја једноставно не би могао да поднесем близину смрти и то тако рањиве, од мене зависне смрти а да је не нападнем. То више није самарићански гест – то је најнужнија самоодбрана. Сасвим лична ствар. То није ни изузетан гест јер би то, верујем, учинио сваки човек. То није ни откровљење неке нове истине, то је једино исправан став смртника према неминовности. Само, ја мислим да је то осећање које се мора трпети као бол – да би се могло супроставити кукавичлуку пукога живљења. Онај који је равнодушан према било чијој смрти можда, и није знао – он је можда полудео од страха, али је сигурно да је он унапред покорен сопственом смрћу. Он се више не опире, не бори се. Само беднички ћутљиво кука у себи. Непрестано оплакује свој осуђенички живот. Он и не помишља на отпор јер је подлегао. Он више и није жив. Он као да не постоји. Он је привид. Привид некаквог живота. У суштини

он је сама смрт која се већ увелико реализује. Он је смрт која хода, која једе, пије, спава, која иде на посао, свраћа у кафане, има љубавницу. Смрт која бесомучно прави малу, несрећну, смртну децу, проневерава туђ живот, коцка се, купа се у тривијалностима, па чак и воли некога, обожава нешто, бави се лепим уметностима, велича живот, утемељује социјалну правду, командује, слуша, гледа, дише. Он је управо смрт која се погано камуфлира, смрт која глуми живот. Убице су најужаснија крајност пренемагања смрти на овом свету. Ту се смрт маскира сасвим површно. Она више не застрашује. Она отворено командује. Она је испунила човека.

(Рески, срозавајући тјонови више инстуррениања које, у тјри маха, тјрекида снажни звук жонга).

ВИД: Зашто, дакле убице и осуђују на смрт. Зашто их, значи, вешају, стрељају, угушују гасом, убијају електричном струјом. Да би убили саму смрт. Да би уништили смрт у њима.

АЛЕКСАНДАР: Да. Али ту лежи основа грдне грешке. Вид, ту је управо та такозвана људска правда насела. У осуди. У губилишту. У одмазди. У противмери. Овде је одмазда потврда. Јавно дуплирање осуђеног чина. Рецидив грозног незакоња. Без икаквог другог дејства. Прави, рођени убица, онај смрћу прожети паћеник никад се не плаши закона. Најкобнија пресуда му је и најприкладнија јер је са њоме присан

пошто га дуго већ испуњава. Његово, свенту-
ално, кукавичко понашање пред целатом је из-
ван свих његових церебралних садржина. То се у
њему грчи, то у њему кука само оно немислеће.
Он, заправо сама смрт, јер је од њега одавно већ
неразлучива, огавно се церека у себи, јер сво је
и непријатељ најљући свесно и тако спектаку-
ларно креира. Ту ништа не ваља, друже. Тре-
бало би друкчије, морало би друкчије, другим
путем. Нико, зар, још није видео излаза? Нико,
зар још није ни наслутио добру могућност. А она
би морала да постоји. Требало би само пронаћи
начин. Формулу. Мозгом. Ја сам Вид, само један
дебео, доста батинан и подоста натруо човек.
Можда сам по мало и глуп, али ја сам убеђен да је
смртна казна најочигледније подражавање смрти.
Подршка најкобнијем злу, Архизлу. Нико ме не
може разуверити да људи који друге људе осуђују
на смрт не уживају у тој својој опакој моћи. Ма-
кар само потенцијално, и од себе самих кријући,
макар малчице уживају у часу изрицања пресуде.
Уживају у монтирању смрти. Као да се поносе
својом моћи да укину живот. То је осећање, дра-
ги мој, цезарски прљаво и непоштено. Стравични
појам смртне осуде одводи ме у прошлост која је,
између осталог, била врло срамна. Одводи ме та
неумитница, та квазиправда чак до инквизиције
и даље до гладијатора, до Аврама, до жртве богу,
до подмиривања тог бога страха.

*(Дубоки ѿнонови орђуља кроз које се ѿробијају људ-
ски крикови)*

ВИД: О, Александре, о, мутни човече, зар је судија крив, зар он не извршује само закон који није он сам измислио? Зар он није само пуки читач свељудских конвенција?

АЛЕКСАНДАР: Судија је творитељ смрти. Он је управо отелотворење смрти. Њен глас. Њена команда. Он је смрт у првом лицу. Крије се иза закона, као инквизитор иза вере. Разлике нема јер су коначни резултати истоветни. Ако су убице смрт онда се смрт смрћу не може осујетити. То је удвајање, то је умножавање зла. То је најгадније повлађивање смрти. Убиство је увек злочин, дечко мој, убијање. Схваташ ли, човече, убиство је чин. Дело. Радња. Каква је то правда, каква је то добротворна институција која дословно изводи дело кривде, чин убице?!

(Јечећи ѿнови флауџе и као да у даљини једва чујно цвиле ѿси)

ВИД: Не знам, Александре, о томе не знам шта да кажем. Можда то и није правда, можда је то... најокорелија кривда, друга страна њеног профила, подлија страна, унакажена грозним ожилљком методичности, масовно одобрена. Мислим да ће то свакако бити кривда, али ја тебе, брате, не могу баш глатко да схватим. То што ти говориш делује некако лудачки. Мирише ми то много напусту буну и мутну литературу. Ти као да си утопист, Александре, или си утопист или си луд, или да си велики човек. То што ти говориш

некако је недоречено, тешко је то и заклоњено тамним местима. Али то ме снажно привлачи, као да ме уводиш у пределе језом испуњене али неопходне за главу. То код тебе или је нешто што се распада од немоћи или нешто чудесно, нешто охрабрујуће, нешто растуће што долази. Страшно али неодложиво јер значи спасење.

АЛЕКСАНДАР: То су само просте мисли, Вид, најпростије мисли. То је искрени резон ума. То би била душа. Разголићена. То је можда само одприлике душа, али то је верујем тврдо, једина поштена, мислим, једино човечна теза. То можда наликује на мутну некакву филозофију али то утопија није. Ја сам у стању да такву правду не прихватим и зато сам доказ. Доказ је дебели Александар. Дроњави, слинави, ружни Александар. Не прихватам такву правду. Не признајем свемоћ смрти. Ја сам очајан, ја сам бесан од мржње, мене разјарује глупа нелогичност неминовности. Ја се буним. Мени је једноставно додијало да ћутим о својој мржњи које немам право да се стидим.

ВИД: Али ако си онога довео до воде али га ниси могао извести из шикаре јер си и сам залутао, ништа ниси учинио. Само си помакао мали интервал. Само си одложио неминовност. Зар то није извргавање новим мукама? Како ће он који се већ суочио са смрћу даље да поднесе такву извесност? Зар резултат твог милосрђа неће бити пакленски? Зар га својим гестом ниси ставио на муке ужасније и од саме смрти.

(Дубоки њонови виолончела)

АЛЕКСАНДАР: Нема ужаснијих мука од смрти.

ВИД: Има. Ти се вараш. Ужасније је присуство смрти. Самоубице знају за те муке. Самоубице их добро знају.

АЛЕКСАНДАР: Они уствари знају само за снагу. Муке су стране човеку који може подићи руку на себе као на смрт која га живог понижава. То је побуна јаког. То је свесна саботажа. То је једноставно укидање страховладе јер смрт тријумфује у животу. Међу мртвима је нема. Мртви не постоје. Ипак, самоубице су јалови хероји. Управо су сви они мрачни егоисти. Нарцисоидни параноици. Слабићи, јер неумно употребише своју надмоћ. Прометеј би живео из ината и да би доказао. Да би победио. Помогао.

ВИД: Можда је то истина, Александре. Можда је то велика, добра истина, али мени је тешко да то разумем. Твоје речи ме напросто харају. То што ти говориш чује се некако тупо и страшно. Као кад капи воде, као кад огромне водене лопте падају на дебелу прашину.

АЛЕКСАНДАР: То није перје, то је смрт а она је тешка као камен, као огромна водена кугла. То си лепо казао: смрт је као циновска кап воде. Падне са неке убитачне висине и распадне се. После се види само мртвац. Али... (Изненадни цик виолине) Ако иза ових не буде воде чиме ћу да угасим жеђ? Кад спомену воду освоји ме силна

жеђ. Пио бих. Било би добро кад бих сигурно знао да нас иза оног дрвећа чека вода. Радовао бих се.

ВИД: Можда је тамо рит. Можда велика мочвара. Одвратна црнкаста водурина прошарана зеленосмеђим жабокречинама и црвенкастим, љигавим воденим травуљинама. Ко ногом ступи у ту гадну баруштину посрне и живо блато га неминовно прогута. Ако, уз незамисливу срећу, и ипак успе да се одатле искобеља не може да се отресе огромних, плавкастих пијавица које му попију више од половине крви.

АЛЕКСАКДАР: По теби су пијавице крупне као краставци, као они најкрупнији краставци... Али, можда и има толиких пијавица. У мочварама има свакојакних ала и гамади. Ипак, мени би најстрашније било оно неизрециво осећање пустошности и безнађа које обузме човека у великој мочвари. Језива неизвесност следећег корака и непријатељско мртвило воде пробуде у човеку раздируће мисли о непоправљивој, пакленској усамљености и беспомоћности. Прегазно сам у рату велику мочвару и видео сам како се, покошени таквом психозом, јаки људи даве у води која једва да колена досеже. Кончић о коме се држи живот постане тада тако очигледно слабачак да се човеку згади од сопствене рањивости и смртоликости.

(Сиви, дуђи, ѿрошни ѿонови фађоѿа)

ВИД: Могу да схватим. Дуга, мучна борба са извесном судбином учини живот беспредметним и човек се сатрвен опиљљивом, лепљивом близином смрти разбесни на себе самога и одлучи да прекине бесмислену игру.

АЛЕКСАНДАР: Рекло би се да је то пад, да је то дефинитивни пораз али можда је баш то нешто сасвим супротно. Можда је то управо снага. Последњи ударац. Једино могући.

ВИД: Снага није. Можда је бес, свакако јесте бес али снага није. Снага је у онима што прегазише блато. Снага је неодвојива од живота. Све ван живота је ништа. Сам си то казао, Александре. То већ више није ни слабост. То је празнина. Повратак у бесадржајност. У страшно стање бесконачног мировања. У ништа. Повратак у прасмрт.

АЛЕКСАНДАР: Тако је али не мора тако да буде. Не мора тако увек да буде. Ако је самоубиство отпор, ако је оно акт бунта, ако се изврши са разлогом сигурно израчунате безразложности даљег опстајања у патњи, јер је извесност крајње опака, онда је то најприхватљивија форма обрачуна, онда је то, свакако, гест снаге, гест преузимања команде. То је порицање језиво кукавне препуштености случају, препуштености ма чему што би увек значило смрт. Човеку је увек најтеже падало да безусловно зависи од стихије или од других људи. Човек је у стању да сагледа сву беду таквог битисања и може смогнути снаге да га укине. Проживети воловски пасивно тај ни

смрт осуђени животић није природно за човека који је превасходно мисаоно биће са изразито јаким осећањем за слободу и правду. Бити кротак у оном безмерном ужасном осуђеничком тренутку између прасмрти пре рођења и смрти која ће се окитити твојим лешом у најмању руку је срамно и свакој човековој вредности апсолутно страни. Таква ђаволска понижења не може да поднесе сваки човек, не може сваки мозак. Једини излаз је најчешће бекство. Бекство. Куда? Многима су само једна, врата отворена.

(Пошмули, пројодајући тлонови великог добоша)

ВИД: У смрт. Зар је то излаз? Ти самоме себи ускачеш у уста, Александре. То није излаз. То није бекство. То је пропаст. Одвратно, кукавичко погорење. Самопогорење.

АЛЕКСАНДАР: О, не. Поразити самога себе не може бити пораз. Самоубица је све израчунао. Све разлоге и противразлоге је одмерио. И ако све то резултира само гробом зар није све оно што се манифестује као живот само нека врста увода у смрт. Ако су у глави мисли без иједног прамичка доброг пута ка спасењу, ако тај није имао среће да у себи самоме наслути противсмртне моћи, макар и рудиментарне, сићушне зачетке велеснаге. Он ће одустати од борбе која пати од бесциљности, која је непоправиво безизгледна. Једноставно ће прекинути игру, игру која је до самог дна прожета отровом стравичног ишчекивања кеби.

Он неће више да игра фалш ролу у драми која је тако стереотипска, с тако глупим, унапред знаним бедним крајем. Он се повлачи. Комад је завршен на неподвижном месту и то је све. Он једноставно није више хтео да се кукавно мајмунише, да опонаша некакву, у дубини јаучући, срећност, да глуми врло сумњиве животне радости. Он није више хтео да окива свељудски морални страх у себи. Био је поштен и није био кукавица. Кукавица заиста није био, бар не већи од других. Био је он кукавни црв али само док је аргатовао за смрт, док је био њена беспрекорна радна машина. Био је то док је битисао. Док је био роб-снабдевач свога живота, свог апетита, свог желуца, пробаве. Очајни надничар у служби своје сопствене коби, невољно али непогрешиво припреман да јој се понуди, да јој се апсолутно препусти, свим својим: садашњошћу, прошлошћу, историјом. Својим тренутљивом прошлошћу, својим залудним памћењем дилетантским, без икаквог система, пакованим у неком мрачном куту главе јер је читавог живота био само сигурна, свесна шанса гроба. Ако подигне руку на сав тај јад човек је све друго али не и кукавица.

ВИД: Значи, за тебе је живот готово у свим правцима ништаван. Некакво нулто стање, некакво лешинско стање. Ти, попут авангардних уметника, игноришеш, заборављаш, зар, небројена чудеса, грандиозних дела, дивоте велике људском руком и умом створене да би порекле ништавост тог, како ти кажеш, ходајућег мртва-

ца. За тебе су зар, самоубице најисправнији људи и потпуно их оправдаваош.

АЛЕКСАНДАР: Не. Не оправдавам их. Зар бих у таквом случају био жив. Зар се и ја не бих убио? Ја само покушавам да сагледам њихову истину, истину коју, ма колико ми она, импонирала, ипак не могу да усвојим. Самоубиство није пораз. Самоубиство је грех. Грех према сопственој предодређености, која је у суштини изван смрти. Самоубиство је грех јер је то сигурно најглупљи резон. Није требало јурнути на прва, на она једино отворена или најшире отворена врата. Вредело је насрнути на зид, на тајну, на недокучено. Трбало би кроз мозак завојевати на квазиприродности. Трбало би жестоко насрнути на бескрај. Постојала је мрвица наде да ће баш он, баш тај самоубица померити прву циглу утврђења смртне безизлазности, да ће баш он порушити грозни зид. Постојала је јака вероватност да ће баш он раскопати затроване слојеве лаве и први руком помиловати свој будући обрис, бескрајно смисленији свој лик изван невечности. Уместо што је себично избегао евентуални пораз можда је могао да победи.

ВИД: Али он је то могао да зна. Та идеја му сигурно није била непозната. Он је анализирао, одмеравао све могућности, Александре. Он је свакако наслућивао наду и зашто ли је онда одустао? Зашто се приклонио земљи?

АЛЕКСАНДАР: Трбало би да знају. *Трбало би да знају*, Вид. Сви би морали да знају. То

је најједноставнија истина. Спонтано се намеће. Жеља за тим сазнањем је прва, нагонска реакција бића које поседује високу свест. А они не знају. Не виде. Заслепљује их смрт. Змијски их фасцинира. Опседа их дебели мрак страха. Довид тада буде ништаван: ни педаљ, ни милиметар изван глувонемог ега. Свет се у њима окреће немушто као фотографисана историја. А историја је уствари бескрајна хроника о гробљима, о мртвацима, о костима. Као да је овај свет до неслућених дубина грозно прожет, опасно загађен мртвачким соковима. Све што из земље изникне, све што се на њој јави као живот болесно је, одвратно је одано умирању. Као да животне сензације немају много тога што плени. Као да овај свет додијава несносно. Као да су на исувише slabим ногама такозвани разлози за живот. Нико није у стању бићима насталим посредовањем саме смрти сугерисати самосвест о њиховим безмерним моћима и о нужној, проклето хитној потреби да се тај гробно структуриран круг живљења пробије. Мозгом да се разори. Ко би успео да тако нешто каже тим овејаним гробницама, стравично иа-комплексираним медиокритетима, дрогираним тешким осећањем беспомоћности.

ВИД: О, рецимо им ми! Рецимо им ми, Александре! Одмах им то рецимо!

АЛЕКСАНДАР: Неће чути. Оглувели су. Полудели су од страха. Неће чути.

ВИД: Довикнимо им. Свуда, на сваком месту вичимо. Урлајмо. Ја сам разумео: *попребна је*

огромна количина мозга. Зато су сви важни. Морали би да вичемо, Александре. Морали би да им се уносимо у очи.

АЛЕКСАНДАР: Каменоваће нас.

ВИД: Не мари. Издржаћемо. Морамо да им говоримо. Да им понављамо до бесвести. Да лупамо. Да вршtimo. Да грмимо, све док се не пробуде.

(Високи оркестарски титониви)

АЛЕКСАНДАР: Убиће нас. Уништиће нас. Сместа ће то учинити. Усмртили би нас јер смо смртни, јер смо још увек смртни, авај. Убили би нас из страха. Или би нас исмејали и стрпали у лудницу. Највероватније је да би нас прогласили за опасне злочинце и обесили. Линчовали би нас. Они су прихватили смртност. Они су се покорили тој страхоти и зато изгледају пресрећни. Маскирали су се јер се стиде страха који их изнутра гадно разједа. Они би нас сигурно поубијали, Вид, јер људи који се себе самих стиде немају милости.

ВИД: О, зар би нас убили зато што им нудимо наду? Зар би нас убили зато што их окрећемо лицем ка добром путу? Зар не би морали да буду обрадовани, зар их истина неби озарила?

АЛЕКСАНДАР: Истина до које се мора кроз црnilo патње тешка је свету који робује, који је тотално потчињен телесним прохтевима. Све изван желудачних сокова руља проглашава

фиксидејом. Руља ни у науку никада није веровала, али је увек показивала погано виспрену готовост да плодове науке, упућено, користи, не либећи се да при томе поступа лешинарски грабљиво и егоистички. Мало ко у руљи има и полнамеру да искочи у самосталнију умну акцију. Они прихватају само оно што већма осигурава њихову издајничку пасивност. Они инквизиторски осуђују сваку авангардност из страха да то не разори њихов привидни мир, да то не разоткрије истину о привидности њиховог спокојства. Међутим они хитро присвајају приситжућа добра науке, бесрамно се поносећи собом јер су људи. Глорификујући људске мисли само на себе. У име пуке сличности са оним злопатником појединцем који је та добра створио они грабљиво отимају од њега све његово јер он је као човек био дужан да за њих пролије крвав зној иако су га јуче анатемисали. Они прихватају као надљудску законитост да се други избори за њихово благостање. Они одбацују сваку већу вредност у уметностима, а френетично аплаудирају кичу, јер су и сами непоправљиви кичери. У снобовској трци за шареним фасадама невредности они сеју смрт око себе и тешко ономе ко се усуди да их жигоше као убице. Међутим физиолошки су и они врхунски способни да веома много учине за своју и свеопшту добробит. Они су сви или готово сви у стању да врло брзо олепшају нагрђено лице овога света. Они то неће. Окупирани смрћу они бесомучно прождиру живот као дату. Међутим

револуцијама су доказали да, сједињени идејом, могу учинити много, чудесно много. Ја верујем, ја сам убеђен, Вид, да би људи учинили неслућена чудеса ако би се ослободили море која се зове смрт.

ВИД: Онда им нема спаса, друже, онда су они неповратно изгубљени. Исувише су једом промочени да би се удружили. Никада се они неће ослободити мржње, заиста. Они су изгубљени, мој Александре, они никада неће поверовати у рањивост те смрти у коју као да су податно заљубљени и зато су изгубљени.

(Најнижи фађојски ѿонови)

АЛЕКСАНДАР: Не, нису изгубљени. Потпуно нису. Истина је у будућности у непредвиђеном. Не може се ни наслутити колико нам моћи може подарити већ следећи тренутак. Нешто дивно се мора догодити људима, Вид. Можда после милијарду година, можда сутра. Потребно је веровати и тражити. У дивној нелогичности бескраја лежи формула сваке моћи. Тамо је бесмртност и тамо је моја нада. Треба стално, треба најпомније трагати. Треба свуда, свуда надзирати мозгом, пипајући све преплавити. То је свељудска шанса. То је свељудска поезија. Једина.

(Пасћорални ѿонови флауће)

ВИД: Можда ће људи вођени науком доћи

до неке звезде на којој је невечност још у прадавнинама покорена, или је није ни било. Можда ће сутра, можда ће данас неко из свемира да долети и дошапне нам истину, да нам у шаке тутне свемоћни кључић.

АЛЕКСАНДАР: Можда. То је највероватније. Основно је, ипак, борити се. То је најосновније.

ВИД: То је најосновније. Борба. Борба је људска ствар. Они који се не боре и нису људи.

АЛЕКСАНДАР: И они су људи. Они су људи који се не боре. Они су ометачи. Они су антитеза али су и они људи јер могу да се боре. Имају мозак. Имају шта да бране.

ВИД: Да, човече, да, они имају шта да бране али...

(Чује се кликтање ијица, мноштва ијица)

... Птице кликћу. Ено, велико јато птица лети. Шеве лете. Шеве кликћу.

АЛЕКСАНДАР: Куда ли лете ове птице? Ове шеве. Оне обично не лете у великим јатима. Куда ли лети ово велико јато? Шеве обично живе у паровима, Вид. У ведрим данима узлећу у плавет и у висини дуго лебде. Лебде и кликћу. Шеве се никад не удружују у велика јата.

(Дифузни звукови ијичијих жласова)

ВИД: Можда их страшна суша однекуд гони

ка води. Све шеве са огромне суве равнице полетеле су да траже воду. (Кликтање птица нагло јењава). Мора да је иза ових топола река, мора да је тамо нека вода. Птице отприлике тамо умукоше, ваљда слетоше.

АЛЕКСАНДАР: То би било добро. Ја хоћу да верујем да је тамо вода. Али можда тамо нема ни капи воде. Тополе саме по себи ништа не гарантују. Ни птице ништа не гарантују. Можда су одлетеле даље, а можда су слетеле у поље да се нахране и одморе. Воде ипак можда нема. Видећемо.

ВИД: Ако тамо нема воде, ако за дуго не буде воде ја ћу се разболети. Одавно сам жедан и много сам замарао мозак, и много сам пешачио. Ипак ја мислим, Александре, да су тополе добар предзнак.

АЛЕКСАНДАР: Нису никакав предзнак. Можда је иза њих провалија. Дубока рупчага. Дубоки понор са много шиљастог камења на дну које, као да је намерно побадано, штрчи шиљцима увис и штогод упадне набоде се и брзо умре. После дођу мале, гладне јамске животињице и од човека остане само костур. Остану ижвакане крпице од одела.

(Троми њионови конџрабаса, мукли, као њреџруле-ли)

ВИД: Касније и кости и те крпице иструле, нестану. Све се спепели од влаге и времена. Вода,

кад пљусне киша, провуче и тај прах кроз мале пукотине негде у дубину подземља, у неку пећину, у још гушћи мрак. Од човека над земљом не остане ништа, осим ако је имао златан зуб, прстен, табакеру, дугме. То нико никада не пронађе јер се у понор нико не може жив спустити.

(Падајући тлонови обое)

АЛЕКСАНДАР: Чак се и птице не усуђују да слете доле. Тамо је тежак мрак и језиво је јер оне животињице су вечито гладне и непрестано цијучу.

ВИД: Можда има и змија. Оне се, шкрипећи крљуштима, непрестано увијају и љутито шиште. Дебеле су као човекова нога и пуне отрова. Све што доле упадне оне гутају. Још живог осакаћеног човека прогутају и, још му се крв и не згруша, тада западају у онај свој одвратни полусан, када почињу да варе. Тако га недељама растварају, а онда се пробуде и опет шиште и, шкрипећи крљуштима, ваљају се преко камења, дебеле као људска нога и препуне отрова.

АЛЕКСАНДАР: Зато што живе у потпуном мраку те змијурине су беле као млеко. Кад би се извукле на светлост дана видело би се да су им очи црвене као рибизле. Тамо су и бубе, ако их има, потпуно беле. На око су безазлене и нежне као латице шљивовог цвета, а вероватно су, скоро све, опасно отровне и крвожедне.

ВИД: То су шкорпиони. То су сигурно

шкорпије. Тамо их сигурно има много јер оне обожавају камење, тмину и влагу. Зато што годинама гладују, отров им је јачи од грома и од куршума.

(Тихи, кобрински лелујави ѿнови саксофона)

АЛЕКСАНДАР: Оне и нису много важне за оног који се стрмоглавио. Он је ионако готов. Ништа му оне тада више не могу. Бадава су одвратне и отровне, бадава су језиве и гладне и љигаве.

ВИД: Али можда тамо и није амбис. Можда је иза топола друм. Није то дрворед. Нису људи засадили оне тополе. Биле би на одређеном размаку, биле би исте висине. Уствари, зар не видиш да то нису канадске тополе, нису тополе које се засађују уз путеве. То су оне домаће, самоникле, оне са зеленкастобелим стаблима. Оне од којих влашки цигани праве огромна корита и дрвене чиније, и кашике, и заструге, и... дечје колевке.

ВИД: А после те колевке њихове циганке ружно нашарају бојама од зрелог бурјана и броћа на их продају на вашарима. Ја сам одрастао у једној таквој колевци и ваљда је још читава. Само јој се шаре, давно већ, потпуно избрисале, избледеле. Изгубила су се и она грозно искривљена слова, тобоже кићена басма за здравље: "Расти девојко високо". Баба ми је била неписмена па купила колевку за женско дете.

АЛЕКСАНДАР: Мене су одњихали у вели-

ком дрвеном кориту, у дрвеној наћвеној карлици. Није било толико простране колевке. Отац је тврдио да сам као новорођенче тежио преко петнаест килограма, али, наравно, отац је претеривао. Могуће је да се роди тако велика беба, толико крупна и тешка, али обично се роди мртва, давно мртва, надувена и пуна воде. Таквом детету човечији облици једва се назиру и скоро му је немогуће одредити пол. Леш је језиво наказан и где год дотакнеш бризне сива, ужасно смрдљива течност. Таква се мртворођенчад рађају у крајевима где је вода нечиста. Живе остају само изузетно крупне породиље. Над неразвијеним женама морала би се извршити операција.

ВИД: Ја сам посматрао када су у моме селу оперисали попа. Тај се, наравно, није порађао, али је имао у стомаку тумор, тумор велики као телећа глава. И подсећао је на телећу главу тај тумор. Био је страшан, црвенкастомодар и заударо је тако грозно да се то скоро није могло подносити. Доктор га је ставио у велику теглу са шпиритусом и, ко зна зашто, однео са собом. Овај поп је остао у животу али су му сваке треће године вадили по један онакав тумор.

АЛЕКСАНДАР: Једна моја тетка је имала водени тумор који су јој безброј пута оперисали. Надује јој се стомак, толико се надује да више не може да дише. Свака три месеца, некад само два, доктори су јој, шприцем извлачили воду. Једном је, да, би уштедела новац, покушала сама да се ослободи те силне водурине. Није то добро ура-

дила и умрла је.

(Зачу се гласицање врана. Зачуше се недалеки људски гласови. Зачу се жуборење воде. Зањивша коњ)

ВИД: Чујеш ли? Чујеш ли, брате Александре? Чујеш ли, човече божји?

АЛЕКСАНДАР: Поток. То је поток, жубори вода.

ВИД: Поток. Мала река. Ено воденице. То је поточара. Купићемо хлеб или качамак. Купићемо храну, брате Александре. Ено мостића. Ено гусака. Ено коња, ено лепотана коња, бога ли му коњског. Добро је што ово није велика река, добро је што постоји мост, што постоји воденица.

АЛЕКСАНДАР: Могло је свашта горе да буде. Могло је свашта боље да буде. Могла је да се нађе ту и некаква крчма, мала друмска механа. Напили би смо се ракије и могли би да поједемо печену кокош.

ВИД: Могли би смо да коначимо у постељи и, можда... да платимо некој жени, за једну ноћ. Неку младу, лепу, гузату жену могли би смо да обљубимо, Александре, пре него што кренемо даље.

АЛЕКСАНДАР: могли би. И овде, као свуда, има zgodних жена које хоће за новац, које су чисте и способне.

(У нейосредној близини, уз коњско рзање, крећу

зайрежна кола. "Найрег, Зеко, найрег Гавране. Лаку ноћ, чича", виче йомељар. Кола одлазе. Трком.)

ВИД: Добар дан, чича!

АЛЕКСАНДАР: Здраво Чича. Здраво воденичаре. Можеш ли нам продати мало хлеба и нешто уз хлеб. Можеш ли нам, човече, продати мало ракије и вина, и конака?

ВОДЕНИЧАР: Хлеба има, хлеба у воденици увек има. Има и сира. Има и сланине.

АЛЕКСАНДАР: А има ли пића? Има ли ракије и вина? То је важно.

ВОДЕНИЧАР: Има и ракије, има добре шљивовице... Има и вина, има громовског црњака.

ВИД: А има ли жена? Има ли младих, лепих, гузатих жена? Може ли добра, способна, жустра жена овде негде да се купи... за оне ствари, за једну ноћ или само за мало.

ВОДЕНИЧАР: Има, има, има. Тога свуда има. Овде помного има. Више него крава и гусака. И све су оне паљушнице. Све хоће. И све су јевтине, чак су бесплатне. Скоро увек су бесплатне. Узму ако неко баш навали да почасте. Узму за успомену.

ВИД: Дао бих доста. Дао бих стварно много. И Александар би дао. Поклонио би.

АЛЕКСАНДАР: Дао бих половину, поклонио бих половину буђелара. Доведи их чича. Доведи неколико, човече.

ВОДЕНИЧАР: Е, то је оно што не могу. За то ја немам образа. Не могу ја у деведесетој да се с тим... тако нешто... но... ето просто од стида не могу то да им поменем, али видим ја шта оне раде ноћу. Гледам и ћутим. Доћи ће оне саме, младићи, доћи ће оне вечерас. Оне само ноћу долазе да мељу и да се... Ви само оком њих. Само оком па у шталу. Овде то не можете. Овде се хлеб прави. У штали можете. Само... мало им новца дајте, немојте много... десет, двадесет динара, за коју ђинђуву. Просте су оне и добродушне су. Урадиће то онако, од срца. Не знају оне за никакво плаћање, нису оне градске... нису оне градске фрајле.

АЛЕКСАНДАР: Добро, сачекаћемо их. Најешћемо се, напићемо се и чекаћемо.

(Дубоки ѿонови клавира лаѓано се ѓубе док не уишхну. Чују се зричци. У даљини лају ѿси. Зора. Воденични ѿѿао кукуриче. У даљини блејање оваца и мукање крава. Неко снажно удара у вратиа воденице)

ВОДЕНИЧАР: Ко је то? Ко лупа?

МИЛИЦИОНЕР: Ми смо. Милиција.

ВОДЕНИЧАР (отвара врата): Имам дозволу за рад. Имам право да мељем.

I МИЛИЦИОНЕР: Не треба нам дозвола. Не треба нам твоја дозвола за рад. Ми тражимо два човека.

II МИЛИЦИОНЕР: Тражимо једног дебел-

ка, са плавим, мутним очима.

I МИЛИЦИОНЕР: И тражимо једног мало нижег и много мршавијег. Он има крупне, много крупне смеђе очи и зове се Вид.

II МИЛИЦИОНЕР: Онај дебели се зове Александар.

ВОДЕНИЧАР: Били су овде. Били су јуче предвече. Један је био дебео.

I МИЛИЦИОНЕР: Много дебео и врло крупан, и плавоок.

ВОДЕНИЧАР: Много дебео и врло голем, и плавоок. Тај је јако паметан и много је говорио. Јако паметно је говорио и лагано, без журбе. Тај је школован човек и много је мудар.

II МИЛИЦИОНЕР: То је Александар.

ВОДЕНИЧАР: Други је био много нижи и мршавији. Имао је велике очи и волео је жене. Тај је много добар човек. Он је стално насмејан и...

I МИЛИЦИОНЕР: Поскакује кад говори и маше рукама.

ВОДЕНИЧАР: Поскакује кад говори и маше рукама. Врло леп и добродушан младић и воли жене, много воли жене.

II МИЛИЦИОНЕР: То је Вид.

I МИЛИЦИОНЕР: Где су отишли? Када су отишли? Јесу ли казали куда иду, одкуда су дошли, шта смерају?

ВОДЕНИЧАР: Нису казали куда ће. Казали су да долазе из далека, и из друге земље, из опаке земље. Онај дебели је казао да се не сећа ни имена

те земље али да је опасна и веома важна. Купили су много хране и ракије, и тражили су да им доведем курве. Онај дебели је после вечере наговорио малог да се окане женскиња, и отишли су. Казао је да нема смисла правити децу у туђој земљи. То је чудно јер изгледа да нису странци. Говорили су сасвим добро нашим језиком.

II МИЛИЦИОНЕР: То су сигурно они. То су Вид и Александар.

I МИЛИЦИОНЕР: Они су. Они су, али никако не могу да схватим одкуд им новца. Они су потпуно неспособни за крађу, за било какву пљачку и никог свога немају.

ВОДЕНИЧАР: Онај дебели има много пара... Читаве снопиће пара. Мени је за храну и пиће дао хиљадарку и није хтео да чује за кусур. Дао ми је и другу хиљадарку да је уручим оним женама и да им кажем да они нису имали времена за чекање.

I МИЛИЦИОНЕР: Реци ти мени, реци ти нама у коме су правцу отишли? Којим путем.

ВОДЕНИЧАР: Отишли су овим путем, овим јединим. Овде другог пута нема. Овај пут води на север. Они су отишли на север.

I МИЛИЦИОНЕР: Ког ли ђавола траже на северу? Да ми је да знам колико су се држали тог правца? Хајдемо. Хвала ти, воденичаре!

ВОДЕНИЧАР: Станите, станите молим вас. Кажите ми шта су урадили, шта су скривили, зашто их...?

II МИЛИЦИОНЕР: Луди су. Лудаци су. По-

бегли су из луднице.

I МИЛИЦИОНЕР: Седам дана трчимо за њима. Седам дана и седам ноћи се кршимо и ломимо за њима.

— К Р А Ј —

ПОГОВОР

Недавно је, Велиша Јоксимовић, у поговору за књигу приповедака Драгослава Живадиновића “Сан и ирича” (Културно-просветни центар, Петровац на Млави, 2007.) исправно приметио: “Стишки крај задуго није имао прозног писца по коме би био препознатљив на националном пољу књижевности.” На срећу, деценију и више, такво стање се мења и данас већ, стишки, а са њим и млавски и хомољски крај, добијају своје прозне ствараоце који својим остварењима све одважније ступају и у тај јединствени простор националне књижевности и у њему бивају запажени.

Србољуб Митић, који у новијој српској поезији слови као снажна, самородна, несвакидашња песничка појава; песник који се снагом свога дара високо уздигао изнад досуђеног му, тескобног, сеоског окружења, досегнувши онај непоновљиви, оригинални песнички глас “који ће бити горак као смрт” (речи су самог песника), којим као да се, и једино, могло изразити оно стање универзалног, а самим тим и личног, трагизма као и дух побуне и отпора против неумитности и немилосрдности човекове судбине на земљи - писао је и прозу, и то успешно, која у појединим моментима достиже уметничку снагу и лепоту његових најбољих песничких остварења.

Настојање Културног-просветног центра и Библиотеке “Ђура Јакшић” из Петровца на Млави да се, из заоставштине Србољуба Митића, у форми једне

књиге, објаве његови прозни текстови, који су објављивани по разним часописима, увиђавношћу породице покојног песника, уродило је плодом, чиме се сада пружа увид у потпуније сагледавање прозног стваралаштва поменутог географског подручја, као и целовитији приступ књижевном делу овог стишког песника.

Збирку чине десет приповедака и једна радио-драма. Оправдање за објављивање радио-драме “Сањалице” у контексту овако конципираних књиге, издавач налази у тежњи да књижевну јавност упозна са мало познатим радовима Србољуба Митића, као и у томе што је у овој радио-драми, на експлицитан начин, изложена Митићева животна филозофија која будућим тумачима његовог дела може бити драгоцен кључ и путоказ. Но, и поред свих ових околности, остаје питање зашто је Србољуб Митић настојао да се исказе кроз приповедачку, па чак и драмску, уметност, када је по вокацији био песник, како је искључиво себе доживљавао и како су га други видели. Један део одговора сигурно се налази у природи Митићевог талента – свестраности. Он је заиста имао дара за многе ствари и вероватно да није могао да одоли а да се не опроба у ономе за шта је осећао да има склоности: било да је то проза, сликарство, скулптура, глума, драма итд. Други део одговора би могао бити у вези са Митићевим основним животним стваралачким ставом који се огледа у чврстој вери да песници, мислиоци и уметници имају узвишену мисију да одгонетну највише тајне и људима покажу пут спасења, па се самим тим из праксе не сме искључити ни прозни ни научни исказ. Дамњан Антонијевић, у тексту “Ни на небу ни на земљи” (акција критике, Матица српска,

Нови Сад 1984.г.) износи једно изваредно запажање о ствараоцу Србољубу Митићу “он жуди за речју, њеном откривалачком моћи, њеном људскошћу,” што такође антиципира прозни израз, тим пре што је и једна важна црта његове стваралачке личности, по Антонијевићу, била “добра изворна традија духа народног стваралаштва, почев од лексике, реченичке конструкције, ритма народних клетви и враџбина, ... до типичног поступка перцепције који се евидентира као дескрипција или нарација...” Уз све то, сигурно је да су и велики прозни ствараоци као што су Достојевски и Андрић, које је Србољуб Митић помно ишчитавао, утицали да увиди како је приповедачка уметност, такође, погодна за исказивање највиших истина људског постојања.

Владета Р. Кошутић је у Уводу за књигу “Цветник српских сељака песника”, (Просвета, 1967. година.), за модеран и снажан песнички израз Србољуба Митића, нашао је логично, и у основи тачно, објашњење “... начитан самоук, васпитан савременим школама”. Нешто слично би се могло рећи и за прозу Србољуба Митића; у њој је приметна и начитаност аутора и обавештеност о приповедним техникама и поступцима и, наравно, таленат без кога све ово мало вреди. Промена приповедачког поступка у изградњи ових приповедака је необична, али Митићу својствена особина, и представља ону силовиту тежњу, да се самој бити постојања приђе ближе и са више страна не би ли се што јасније уочила и путем језичке уметности саопштила људима.

У приповеткама које чине збирку приповедака Јака крв, уочавају се бар три приповедачка модела. Прву групу приповедака обележава приповедачева обузетост самим феноменом приповедања, избором

синтаксичких конструкција, лексиком, стилизацијом реченичних обрта у духу народног казивања или савременом колоквијалном праксом. Такве су приповетке Ветар, Комбајн, Пре подне великог драмског писца... У приповести Ветар, динамика нарације и приповедачки ефекти се постижу контрастним смењивањем казивања о ветру које је, поред тога што је једна фенолошка анализа ветра, истовремено и доживљај тог феномена, и осветљење личности наратора. Главни уметнички ефекат ове приповетке конституише се око аналогije ветра као природне појаве и људске душе која је, као и ветар; разиграна, ћудљива, страсна, наивна, злобна, блага, непредвидљива... Сам мотив ветра, као и начин приповедања, условили су да ова приповетка има лирски квалитет који није само вредност по себи, него је у функцији појачања основног уметничког утиска.

Приповетка Комбајн се може читати и као приказ туробне сеоске средине и њених житеља; слика ускогрудости и задртости нашег човека на селу, његовог унутрашњег отрова и ината, злобе и свађалаштва, пакости и злурадости, али се, поступком преусмеравања главног приповедачког тока (свађа Гицана и Љубисава Мотке око првенства при вршидби жита) са могућег трагичног на другачији исход; “Никад неће јак на јаког...”, “Они то због Јоцана и Борке које одоше у врбак да се љубе”, “То они сире воду, то они пред свадбу лају и реже, пусници”, полако усмерава наша пажња на ту “вику ни око чега”, на језичку инвентивност и лексичко богатство, на моћ и снагу језика.

Приповетка Пре подне великог драмског писца има једну литерарну-пародијску језичку мотивацију са сатирично-ириничним усмерењем приповедне

грађе. Велики Славољуб(ац), умишљени драмски писац и његова пријатељица спремају се да отворе врата стана на звук звона, предпостављајући да је пред вратима бедни продавац новина – песник Мали Тома. Умишљеност и недаровитост “великог драмског писца”, аутор је дочарао испразним језичким жонглирањем ова два лика, где се језичка бесадржајност користи као средство да се покаже унутарње, духовно сиромаштво. То се још једном акцентује стиховима убогог али рођеног песника Малог Томе.

Другу групу приповеатака чине приповетке као што су Милован Тота, Јутро старице, Милан Сара... Ове приповетке, писане у психолошко-реалистичком кључу, пример су Митићевог снажног продора у освајање и разумевање приповедачког искуства, додуше под очигледним утицаје Андрићевог приповедачког поступка, па чак и ликова и мотива, (као што је, на пример, Милован Тота, који неизбежно у свести читаоца, призива Андрићевог Ђоркана и његово ходање по залеђеној огради моста на Дрини) што овим приповеткама смањује утисак оригиналности.

Трећу групу коју репрезентују приповетке Човек у бунару и Јака крв праведнога старца Јеврема, чине најособенија и најоргиналнија Митићева остварења у којима успева да изрази свој доживљај света и живота, али и своја највиша сазнања – своју животну филозофију, која постаје творачки принцип приповедне грађе, чиме се избегава тенденциозност ма које врсте, а читаоцу оставља слобода да сам одреди значење приповедне структуре ангажујући сопствено животно искуство. Приповетка Човек у бунару, садржи онај основни облик људског бивствовања, однос појединца и друштвене групе, код Митића на начин, кад је у питању друштвена група (родбина, со-

цијално окружење, шира заједница), увек непријатељски настројене према појединцу. На вест о човеку у невољи, мештани ужурбано крећу “црвенкастим путићем ка бунару”. Исказ: “из крмељивих и разроких очију избијала им је малоумничка свирепа радозналост”, показује тај основни непријатељски став према појединцу. Чињеница да је појединац у невољи, овај однос актуелизује и чини га видљивим, а полилог мештана га конкретизује, износећи на видело сву наказност и посувраћеност колективне свести. Издвајање појединца из масе очитује се као буђење разума и досезање самосвести “жив је и човек је, и нада се, и мучи се – рече младић па закорачи према бунару”. Но, иако тај процес индивидуализације, представља спасоносни пут, разорна снага гомиле, као стихија, потиरे сваки племенити гест и напор појединца,

“јурнуше сви,
и деца нападоше га
.....
побесноше...”

У епилогу имамо слику свеопштег људског пада и безнађа: “готово је – потврдише – умро је”, Затим се покупише, као испребијани пси, одвукоше се према селу а за њима се нешто јако и тупо згроми. Човек у бунару је успео да поткопа кружни камени зид.”

Радио-драма Сањалице, остварена у форми филозофског дијалога, на експлицитан начин, говори о том најважнијем проблему човекове егзистенције, проблему зла и трагичности и пута за освајањем смисла. До спасоносне људске истине, која би се могла описати као свеучествовање свих на изградњи добра, тешко се, нажалост, долази, јер пут до ње води кроз “црни-

ло патње” која је тешка “свету који робује”, тотално потчињен телесним прохтевима”. Међутим, оно што је људска нада и шанса је, што сви људи, чак и најгори међу њима - убице, имају врхунску способност “да веома много учине за своју и свеопшту добробит. Они су сви или готово сви у стању да врло брзо олесњају најгрђено лице овога света. Они то неће. Окупирани смрћу они прождиру живот као дату.” Дакле, потребно је људима право знање које може прибавити уметност, наука и филозофија, јер како каже Ниче: Онај ко зна “зашто” живети, моћи ће поднети готово свако “како” живети”. Открићем правог смисла своје егзистенције, људи ће моћи, удружени у добру, да раскину окове злог удеса па чак да победе и саму смрт што представља улазак у сферу односа човека и трансценције, чиме се Србољуб Митић много више бавио у свом песничком делу.

Данило Радојковић

БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ

Србољуб Митић рођен је 9. априла 1932. године у стишком Црљенцу. У њему живео 61. годину и умро 28. јула 1993-ће. Објавио је збирке песама:

1. *Велики ружни коњ* “Матица српска”, Нови Сад 1961.
2. *Војнички крајјугишани* “Браничево”, Пожаревац 1964.
3. *Озарење Сизифа* “Браничево”, Пожаревац 1967.
4. *Људске речи* “Нолит”, Београд 1967.
5. *Каменовате њевача* „Браничево“, Пожаревац 1969.
6. *Черга на ујирини* “Браничево”, Пожаревац 1973.
7. *Петти јахач* “Ђирпанов”, Нови Сад 1977.
8. *Орфички црпјежи* “Браничево”, Пожаревац 1977.
9. *Расай њуспшњака* “Матица српска”, Нови Сад 1978.
10. *Муке* “Просвета”, Београд 1979.
11. *Фрула у црној свили* “Вук Караџић”, Београд 1983.
12. *Ачин зјај* “Браничево”, Пожаревац 1984.
13. *Семе* “Просвета”, Београд 1985.
14. *Једанаестиа зайовестй* „Нолит“, Београд 1988.
15. *Спшлпшпш* „Браничево“, Пожаревац 1994.
16. *Нови к њучеви* “Просвета”, Београд 2000.
17. *Лична карпиа* „Завод за издавање уџбеника“, Београд 2001.
18. *Див Спшпџу* „Центар за културу“, Мало Црниће 2003.

Приредио је *Пределе поезије ситничких песника „Браничево“*, Пожаревац 1970.

Био је уредник часописа „Браничево“ и „Стиг“. Песме су му у антологијама и превођене на стране језике.

Добио је књижевне награде: *Раде Драинац* (Прокушје), *Златна харфа* (Даблин) и *Златна значка Културно-просветне заједнице Србије* (Београд).

Зборник текстова *Божича књига Србољуба Мишића* приредио је Сениша Ристић (Апостроф, Београд 1998).

САДРЖАЈ

Ветар.....	7
Милован Гота.....	13
Пласт сена.....	17
Комбајн.....	24
Јутро старице.....	30
Куниље.....	39
Милан Сара.....	45
Јака крв праведног старца Јеврема.....	50
Пре подне великог драмског писца.....	68
Човек у бунару.....	73
Сањалице (радиодрама).....	83
ПОГОВОР.....	119
БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ.....	126

Србољуб Митић
ЈАКА КРВ ПРАВЕДНОГ
ПРИПОВЕТКЕ

Издавач:

Културно-просветни центар
Библиотека “Ђура Јакшић”
Петровац на Млави

За издавача:

Миодраг Лукић

Уредник:

Данијела Божичковић-Радуловић

Рецензент:

Данило Радојковић

Штампа:

Својадиновић

Петровац на Млави

Тираж: 500

ISBN 978-86-84601-38-6

